

Bijlage A

Inspelen op ontwikkelingen: Brabant op Koers

Inleiding	2
Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling	4
Versterken sociale veerkracht	8
Culturele identiteit	11
Slimme en duurzame mobiliteit	13
Versnellen energietransitie	15
Vitaliteit natuur en (stedelijke) landschappen	18
Transformatie steden en dorpen	19
Klimaatadaptatie/Brabant Klimaatproof	20
Vitale natuur	21
Verduurzamen landbouw	25
Circulaire economie	26
Digitalisering	28

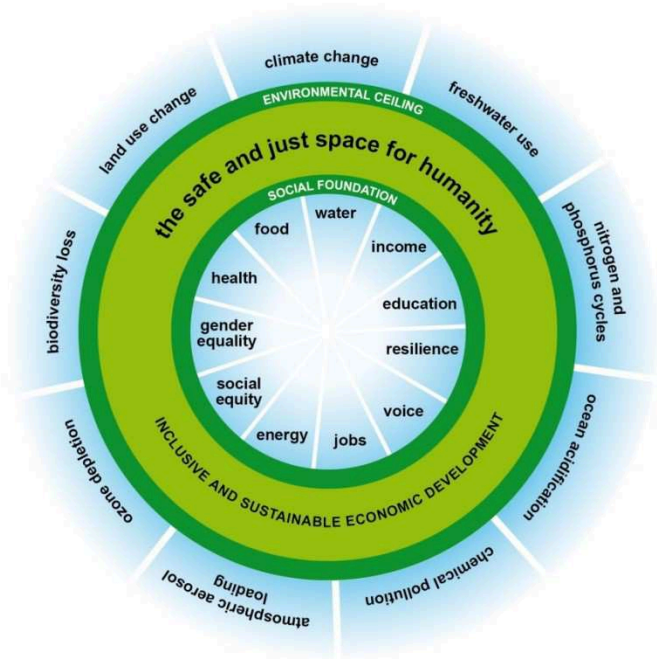
Inleiding

Het Bruto Binnenlands Product (bbp) per inwoner wordt vaak gebruikt om de welvaart van mensen te meten. De economische groei is echter niet enige factor die de welvaart van Nederlanders bepaalt. Ook aspecten als gezondheid, het hebben van werk, onderwijs, veiligheid, een gezonde leefomgeving en geluk zijn hiervoor van belang. Deze aspecten komen slechts indirect aan bod binnen het bbp.

Daarom zoeken veel wetenschappers naar een andere manier om welvaart uit te drukken. De Universiteit Utrecht en de Rabobank hebben in 2017 de Brede Welvaartsindicator (BWI) ontwikkeld en aan PS aangeboden. Ook het CBS heeft met nationale en internationale partners gewerkt aan een model om de zogeheten brede welvaart in beeld te brengen. In mei van dit jaar zal de eerste Monitor Brede Welvaart van het CBS het licht zien en aan de kamer worden aangeboden. De wetenschap heeft nog geen overeenstemming over een eenduidige welvaartsindicator en leidt ook in de publieke opinie tot discussie.

Recent is door Kate Raworth een model gepresenteerd dat uitgaat van een eindige economische groei, wat een mooie basis geeft voor gesprek. Provinciale Staten heeft ons verzocht om het gedachtegoed achter dit model te gebruiken in de perspectiefnota. Het model laat zien dat economische ontwikkelingen ingekaderd worden door een sociaal fundament en een ecologisch plafond. Economische ontwikkeling draagt bij aan de invulling van de sociale basisbehoeften van ieder mens.

Tegelijkertijd is de economie in potentie bedreigend voor het ecologische systeem. Daarmee ontstaat in het beste geval een economisch systeem dat inclusief is en tegelijkertijd duurzaam en daardoor bijdraagt aan de Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties. En omdat deze twee eisen elkaar niet vanzelfsprekend versterken, kan er een spanning ontstaan waarin keuzes gemaakt zullen moeten worden. Keuzes die wellicht te vermijden zijn, wanneer knelpunten op een andere, innovatieve, manier worden benaderd.

Het is noodzakelijk om voortdurend zicht te houden op ontwikkelingen die autonoom op ons af komen en daarnaast creatief in te spelen op wat zich dagelijks voordoet. In deze perspectiefnota schetsen we een aantal autonome ontwikkelingen en trends die naar verwachting een effect hebben op Brabant. We beperken ons daarbij tot die ontwikkelingen die grote gevolgen kunnen hebben voor de ontwikkeling van Brabant. Dit wil overigens niet zeggen dat ontwikkelingen met kleine gevolgen buiten beschouwing blijven. Deze nemen we mee in de dagelijkse beleidsuitvoering en vragen geen grote aanpassingen van beleid en blijven binnen het door PS gegeven kader.

Opbouw

Deze bijlage 'Inspelen op ontwikkelingen' is opgebouwd langs de door het college eerder vastgestelde maatschappelijke opgaven. We geven onze ambitie aan, we analyseren de trends en ontwikkelingen en beschrijven onze aanpak waartoe al besloten is of waar extra inzet noodzakelijk is.

We beginnen met de ontwikkelingen van de binnenring, de sociale basis (Social Foundation). De aantrekkende economie heeft positieve effecten op de sociale basis. De gemiddelde levensstandaard is hoog en in de meeste basisbehoeften kan worden voorzien. De vraagstukken waar Brabanders mee kampen op het sociale domein (zoals dit door Raworth gedefinieerd is) zijn dus relatief. Brabanders voelen zich dan ook gelukkig, zo blijkt uit een recent onderzoek onder het BrabantPanel. Zij beoordelen hun dagelijks geluk in januari met een 8,1 en hun mate van geluk van de maand daarvoor met een 8,2. In 2017 was deze respectievelijk 8,3 en 8,1. Volgens de respondenten zijn de grootste uitdagingen voor Nederland respectievelijk: 1. (gezondheid)zorg, 2. milieuproblemen en klimaatverandering en 3. onderwijs. In 2017 was de top drie van terreinen: 1. (gezondheid)zorg, 2. integratie van minderheden (vluchtelingen en migranten) en 3. milieuproblemen en klimaatverandering. Hoewel qua onderzoeksaanpak niet helemaal vergelijkbaar zien we de volgende landelijke top 3: op de eerste plaats Samenleven (normen en waarden/tolerantie), vervolgens Immigratie/integratie en op de derde plaats Gezondheids-/ouderenzorg ([SCP Burgerperspectieven](#)).

Generaliserend gesproken: gemiddeld genomen gaat het goed, al zijn we met elkaar van mening dat niet iedereen - op alle fronten - boven het algemeen geaccepteerde minimum zit. Dankzij de groeiende werkgelegenheid daalt de werkloosheid in Brabant. Maar niet iedereen heeft hier baat bij. Een kleine groep werkzoekenden is nog niet in staat om (betaald) werk te vinden. Hun afstand tot de arbeidsmarkt blijft onverminderd groot. Vanuit zowel de opgave van sociale veerkracht als het programma arbeidsmarkt, werken we hieraan.

De economische vooruitgang maakt het mogelijk om maatregelen te nemen die het ecologische plafond (Ecological Ceiling) verbeteren. Het werken aan opgaven als slimme en duurzame mobiliteit, versnellen energietransitie, vitale natuur en (stedelijke) landschappen en verduurzamen landbouw zijn daarop gericht. In het gedachtegoed van Kay Raworth is de circulaire economie een ideaalbeeld. Nu, maar zeker in de toekomst spelen digitale technologieën een sleutelrol bij het verbeteren van het dagelijks leven van mensen en bij het aanpakken van maatschappelijke opgaven. Hiervoor is in de vorige perspectiefnota de bestuursopdracht digitalisering geformuleerd en benoemen we deze maatschappelijke opgave apart.

Het lijkt soms een onmogelijke opgave om zowel bij te dragen aan de sociale als aan de ruimtelijke én economische agenda binnen de door Kate Raworth beschreven grenzen. Toch zijn er voorbeelden die laten zien dat het wel degelijk kan, zij maken deel uit van de Betekeniseconomie: een groeiende beweging van ondernemingen waarbij zakelijke, ecologische en maatschappelijke doelstellingen onlosmakelijk zijn verweven in de hele bedrijfsvoering.

Verantwoording

In deze bijlage "Inspelen op ontwikkelingen" werken we de verschillende ontwikkelingen verder uit, waarbij we deze illustreren met enige figuren en gegevens. We hebben ons gebaseerd op actuele rapporten en publicaties van onder meer de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), het Centraal Planbureau (CPB), het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), onderzoeken en adviezen van PON, Telos, BrabantKennis en BrabantAdvies en evaluaties die in opdracht van de provincie zijn uitgevoerd. We zijn ons ervan bewust dat we hiermee geen volledigheid kunnen bieden gezien de

omvang en snelheid waarmee publicaties verschijnen en nieuwe ontwikkelingen zich voordoen. Wij menen echter hiermee wel een adequate onderbouwing te geven van de grote lijn en rode draden in ontwikkelingen die relevant zijn en de meeste impact hebben voor ons beleid.

Arbeidsmarkt en economische ontwikkeling

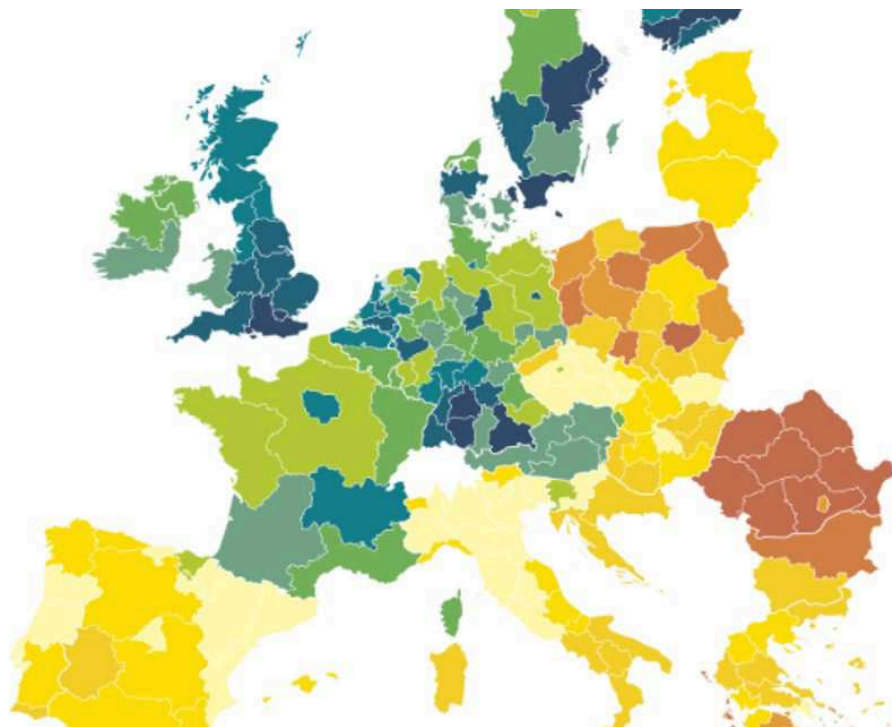
Ambitie

Het is onze ambitie om tot de Europese top van (industriële) kennis- en innovatieregio's te behoren. Zo kunnen we welvaart en welzijn in Brabant duurzaam garanderen en een duurzame regionale ontwikkeling stimuleren.

Analyse

Brabant doet het in dat opzicht goed: de provincie staat ook in 2017 hoog in het rijtje van innovation leaders. Utrecht en Noord-Brabant zijn in Nederland de enige twee provincies met het predicaat Innovation Leader.

Figuur 1 Regional Innovation Scoreboard 2017

Bron: ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/regional

Tevens hebben we een concurrerende economie. Mede dankzij Brabant heeft Nederland voor het tweede jaar achter elkaar een topnotering weten te behouden met een vierde positie in de ranking van meest concurrerende economieën. Dat staat in het recent gepubliceerde '[The Global Competitiveness Report 2017-2018](#)' van het [World Economic Forum](#). Hierdoor is Nederland opnieuw het meest concurrerende land van de Europese Unie. Een van de redenen voor deze uitzonderlijke positionering is volgens het rapport 'de sterke ontwikkeling van regionale innovatie hotspots in

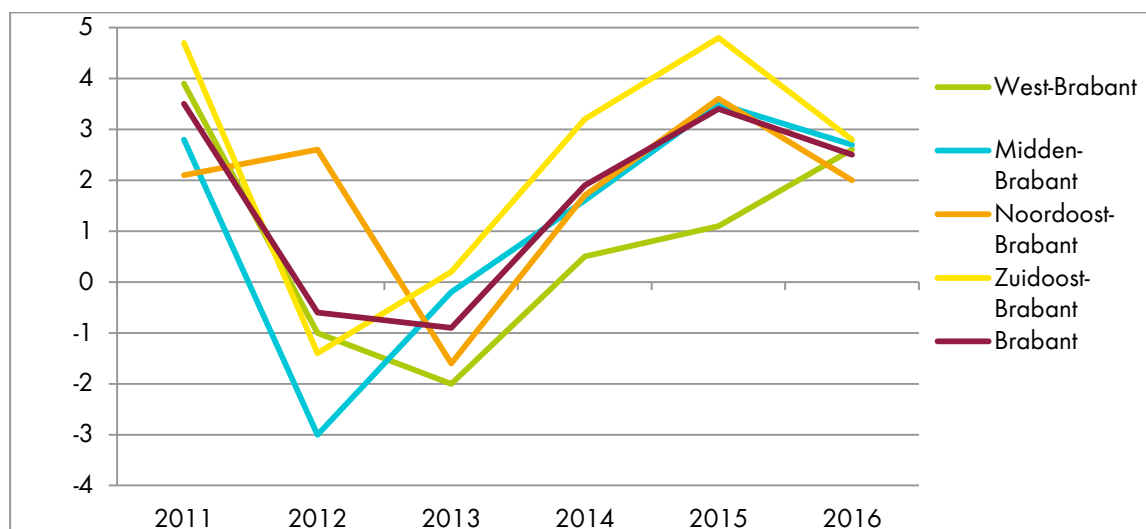
Nederland (Brainport Eindhoven, Twente en Amsterdam) die heeft bijgedragen aan een uitzonderlijk innovatief ecosysteem’.

Illustratief is ook de beoordeling van de [Financial Times](#) van het vestigingsklimaat van Europese steden en regio's, waarbij Brabant als zevende in de categorie middelgrote regio's uit de bus komt en goed scoort op strategie voor aantrekken van buitenlandse bedrijven (tweede plaats).

Zoals het World Economic Forum aangeeft is Brainport/Eindhoven de groeimotor van Brabant. De economie van Brainport Eindhoven is over de periode 2006-2016 gemiddeld met 2,5% per jaar gegroeid, tegenover een gemiddelde jaarlijkse nationale groei van 1,1%. In 2016 groeit de economie van Brainport Eindhoven met 2,8%. Dat is aanzienlijk hoger dan gemiddeld in Nederland (2,2%). Brainport Eindhoven behoort daarmee tot de snelst groeiende regio's van Nederland.

Brabant staat er dan ook in economisch opzicht goed voor. Met goede vooruitzichten voor de hoogwaardige maakindustrie, groeiende buitenlandse export, aantrekkende groothandel en toenemend consumentenvertrouwen. Ook in Brabant was vorig jaar sprake van een forse economische groei, de laatste cijfers van het CBS en CPB laten zien dat hieraan voorlopig nog geen eind komt, al vakt de groei wel wat af. Brabant ligt boven het landelijke gemiddelde met een verwacht groeipercentage van 3,1% in 2018. Het gebrek aan arbeidskrachten is mogelijk een verklarende factor van deze afvlakkende groei.

Figuur 2 Volumemutatie BBP (in % verandering ten opzichte van het voorgaande jaar)

Bron: CBS

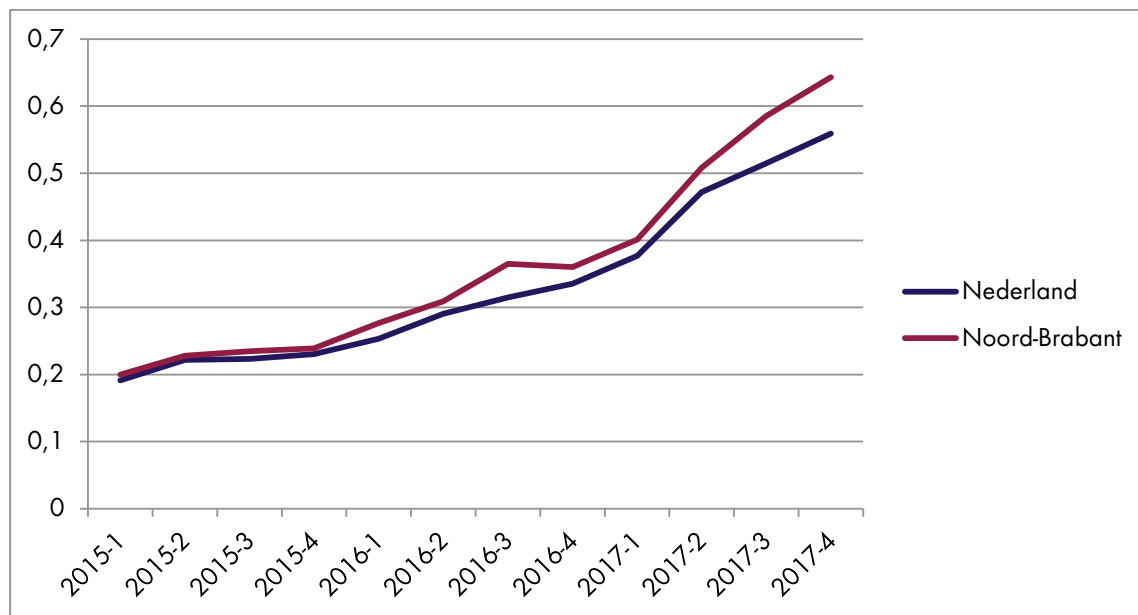
Ook buitenlandse bedrijven zien potentie in Brabant en dragen bij aan de economische groei. Zij hebben in 2016 een recordbedrag van €620 miljoen geïnvesteerd in de Brabantse economie en creëerden 2151 nieuwe banen (bijna 400 meer dan het jaar daarvoor).

Innovatie is een belangrijke factor voor zowel de groei van onze economie alsook om het hoofd te kunnen bieden aan de maatschappelijke opgaven van deze tijd. Voor het bedrijfsleven is een fiscale regeling in het leven geroepen, genaamd de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). In 2015 namen Brabantse bedrijven meer dan een kwart van de Nederlandse investeringen in R&D voor hun rekening. Samen met de bijdrage van grote bedrijven als ASML, Philips en VDL, zorgt dit in 2015 voor forse investeringen in de producten en diensten van de toekomst. In vergelijking met de

andere provincies scoort Brabant hoog op het terrein van R&D, Brabantse bedrijven ontvangen het hoogste aandeel WBSO-middelen.

De werkgelegenheid in Brabant groeit jaarlijks met ruim 56.000 banen. Dat leidt tot een afname van de werkloosheid, maar ook tot toenemende spanning op de arbeidsmarkt. We zien dit terug in de groei van het aantal openstaande vacatures: in Brabant is een forse toename te zien in 2017 ten opzichte van 2015. Onderstaande figuur laat zien dat er eind 2017 per werkzoekende 0,65 vacature beschikbaar is; begin 2015 was dat slechts 0,2.

Figuur 3 Krapte op de arbeidsmarkt: verhouding vacatures/werkloze beroepsbevolking¹

Bron: CBS

Veel werkgevers kampen met tekorten aan goed opgeleide arbeidskrachten, niet alleen academici maar ook technische mbo'ers. Nu al is grote concurrentie zichtbaar tussen regio's en landen om talent te verleiden en te binden (Battle for talent). Tijdens deze hoogconjunctuur neemt de concurrentie verder toe. Naast grote personeelstekorten in de techniek en ICT zorgen technologische ontwikkelingen en digitalisering vooral in de financieel-administratieve beroepen voor een grote banenkrimp (mismatch). Technologische ontwikkelingen vragen bovendien om nieuwe vaardigheden van werknemers. Werkgevers moeten daardoor fors investeren in bij- en omscholing en in het aannemen en behouden van geschikte werknemers. Iedereen mee laten doen en alle talenten aan het werk zijn uitdagingen die we ook oppakken bij de opgave Sociale Veerkracht (zie de volgende paragraaf).

In 2018 groeit de Brabantse economie volgens de ING voor het vijfde jaar op rij sterker dan landelijk. Het economische succes kent een brede sectorale basis. Met een productiegroei van ruim 10% in 2017 is [de technologische industrie](#) de absolute uitblinker. Ook in 2018 zijn machinebouwers en toeleveranciers aan de auto-industrie belangrijke aanjagers. Tegelijkertijd laten grote sectoren zoals bouw, zakelijke dienstverlening en zorg ook flinke groei zien. Binnen de zorg is er vooral extra geld voor de ouderenzorg.

¹ NB: wanneer de waarde van de indicator > 1, is er in absolute zin sprake van krapte, waarde < 1, er kan sprake zijn van kwalitatieve krapte.

Een van de sectoren waar robotisering en digitalisering veel impact gaat hebben is de logistieke sector. De logistieke sector is van groot belang voor de Brabantse economie. De logistieke sector in Brabant is in de afgelopen jaren uitgegroeid tot [een van de best presterende van Nederland](#). Eén op de negen werkende Brabanders heeft een logistieke functie. De sector is goed voor 160 duizend banen en voegt jaarlijks € 12,6 miljard toe. Internetbedrijven zorgen voor veel dynamiek in de logistiek. Bedrijven als Coolblue en Bol.com zorgen voor veel in banen in Brabant maar kosten ook banen bij bedrijven als It's Electronics en de V&D. Verdere toetreding van mondiale spelers als Amazon.com op de Nederlandse markt, zullen wederom tot grote verschuivingen in de Brabantse logistieke sector kunnen leiden.

Een andere snel groeiende sector is de vrijetijdssector. De Brabantse vrijetijdssector groeit twee keer sneller dan verwacht (link naar [monitor](#) en [evaluatie Vrijetijdseconomie](#)) en heeft nog de potentie om verder te groeien omdat de Brabantse aanpak werkt en we de kansen weten te benutten. De komst van meer bezoekers leidt tot meer bestedingen en tot meer banen.

Aanpak

De Brabantse economie kent in 2017 een groei van 3,9%. Daar zijn we als college blij mee. Onze inspanningen hebben bijgedragen aan het stimuleren en vernieuwen van economische ontwikkeling. Veel ambities op gebied van economie en innovatie uit het Bestuursakkoord zijn opgepakt of momenteel in voorbereiding voor politiek-bestuurlijke besluitvorming. Met 'Brabant Vernieuwt' hebben we begin 2016 een [Investeringsstrategie](#) gepresenteerd om in te spelen op de dynamische economische ontwikkelingen als onderdeel van de maatschappelijke uitdagingen. De strategie legt accenten op de clusters high tech en agrofood en de cross overs tussen deze en overige clusters, vanwege hun economische belang en toekomstpotentie. Grofweg 100 miljoen euro is al geïnvesteerd in:

- economische structuurversterking,
- de thema's kennis en onderwijs (Jheronimus Academy of Data Science en Logistics Community Brabant),
- de clusters biobased economy en High Tech systemen en materialen,
- Europese programma's (veel maakindustrie/high tech) en
- de komst van de MKBplus faciliteit en de MIT-Zuid regeling.

Deze laatste in nauwe samenwerking met het Rijk. Met het Rijk worden afspraken gemaakt in de context van de MKB-actieagenda, Innovatie, Energie en Circulaire economie. Voor komend jaar voorzien we investeringsvoorstellen op het thema High Tech systemen en materialen (o.a. fotonica en smart data), de crossover high tech met agrofood, het uitvoeringsprogramma lifetec & medtec Brabant en op gebied van maintenance en services. In 2018 zullen we een verkenning uitvoeren naar de samenwerking tussen de haven Rotterdam en de haven Moerdijk. Daarmee verbinden we de mainport Rotterdam met de Brainport, en alles wat daar tussen ligt.

Om in te spelen op de krapte en mismatch op de arbeidsmarkt hebben wij in 2017 verschillende activiteiten ondernomen. Zo werken we binnen PACT Brabant samen met onderwijsinstellingen, gemeenten en werkgevers om de aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt te verbeteren. Daarbij hebben we specifiek aandacht voor die groepen die, ondanks de groei van de werkgelegenheid, structureel moeite hebben met het vinden van werk en daardoor aan de kant blijven staan. Robotisering, permanent leren en alle talenten aan het werk zijn de centrale thema's voor het komende jaar binnen PACT Brabant. In het verlengde hiervan ondersteunen wij het Kennispact 3.0, waarin de gezamenlijke Brabantse MBO's de handen ineen geslagen hebben om te komen tot verdere modernisering van het MBO, waarin – samen met werkgevers – gewerkt wordt aan een

toekomstbestendig MBO. Macrodoelmatigheid, een leven lang leren en voorbereiding op beroepen van de toekomst zijn daarin sleutelbegrippen. Verder hebben vorig jaar 20 initiatiefnemers de kans gekregen om hun vernieuwende plannen uit te voeren met als doel kennis en ervaring uit de samenleving te benutten om meer mensen aan het werk te helpen en te houden. De krapte op de arbeidsmarkt – vooral zichtbaar in techniek – noopt ons tot het zijn en blijven van een aantrekkelijke regio voor buitenlandse studenten en expats. Met Brainport wordt nauw samengewerkt om talent naar Brabant te trekken en hier te behouden.

Innovatie in alle sectoren is noodzakelijk om te werken aan de opgaven van Brabant. We stimuleren dan ook innovatie in alle sectoren: van fiets tot agrofood, van zorg tot sport, van de logistieke sector tot de energietransitie. We investeren samen met onze partners in de veelbelovende technieken van de toekomst zoals fotonica maar ook in sociale innovatie. BrabantAdvies heeft recent een advies uitgebracht over [NextSteps in Innovatie beleid](#) waarin zij het belang van het betrekken van burgers bij innovatie benadrukken. Een oproep die wij onderschrijven. Fotonica is één van de meest veelbelovende technieken van de toekomst. In Brabant wordt dan ook flink geïnvesteerd in deze nieuwe technologie. Jarenlang is geïnvesteerd in de onderzoeksfaciliteiten van de Technische Universiteit Eindhoven. Resultaat van deze inspanningen is het unieke kenniscluster Photon Delta. De provincie ondersteunt en helpt het midden- en kleinbedrijf bij het verkrijgen van voldoende financiering en het vinden van partners in binnen- en buitenland.

De Brainport Nationale Actieagenda zet in op een blijvende groei. Om ook op langere termijn studenten, kenniswerkers en bedrijven aan Brainport te kunnen binden, is een aantrekkelijk vestigingsklimaat essentieel. De propositie van Brainport is een belangrijke bouwsteen van de actieagenda en richt zich dan ook op het versterken van een onderscheidend voorzieningenniveau, het aantrekken, opleiden en behouden van technisch talent op alle onderwijsniveaus en het realiseren van innovaties met maatschappelijke impact. De propositie past in het grotere verband van de Brainport Actieagenda, waarmee Rijk en regio de mainportstatus van deze regio nader uitwerken en samenwerken aan de opgaven van deze regio. Voor eind maart wordt de omvang van de bijdrage, na verder overleg met de regio, vastgesteld. Over de inzet en uitwerking van de opgave vindt overleg plaats in de periode tot het zomerreces tussen de betrokken regionale partijen en het Rijk.

In 2018 zullen we het [Economisch Programma Brabant 2020](#) evalueren en herijken, net als de [Europese RIS strategie](#) die de basis vormt voor de Europese programma's. Het economisch beleid is de afgelopen jaren voornamelijk gefinancierd met middelen uit het Bestuursakkoord en de Investeringsagenda. Structurele financiering van het regionaal economisch beleid is een aandachtspunt. In de evaluatie van het Economische programma zullen ook de uitvoeringsaspecten worden meegenomen.

Versterken sociale veerkracht

Ambitie

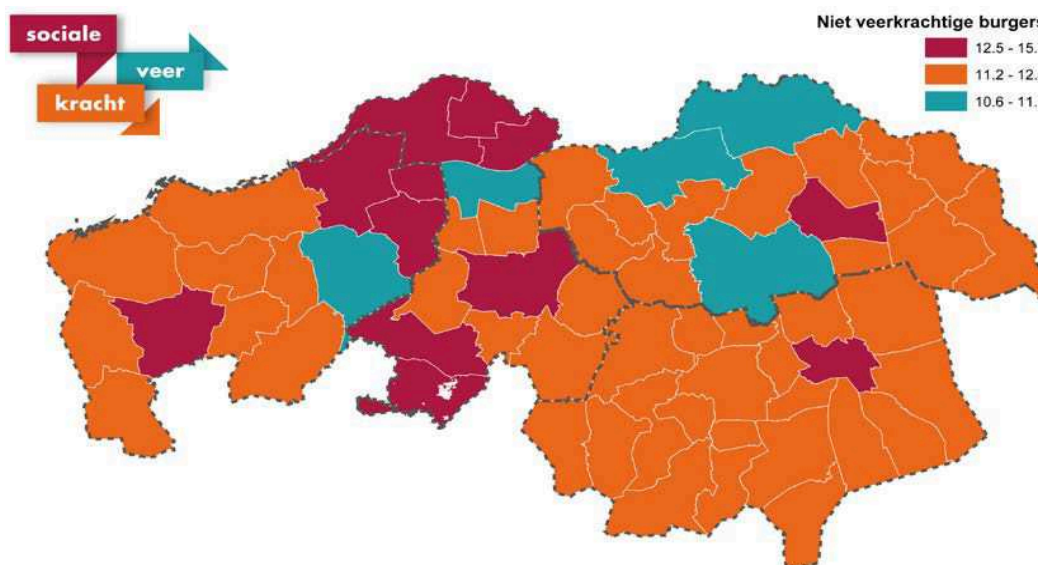
Sociale veerkracht gaat over het vermogen van mensen, gemeenschappen en organisaties om met veranderingen om te gaan en is een randvoorwaarde voor een energieke en aantrekkelijke samenleving die in staat is een bijdrage te leveren aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Er is grote behoefte aan meer kennis over sociale veerkracht en effectieve interventies. Daarom hebben we gekozen voor een ontwerpende, lerende aanpak in het versterken van sociale veerkracht.

Analyse

Om te leren over (het versterken van) sociale veerkracht hebben we in 2017 een nieuwe monitor sociale veerkracht² laten uitvoeren (PON/Telos) en mede opdracht gegeven aan de inventarisatie naar de [Brabantse betekenisconomie](#) (Social Enterprise).

Overall gaat het goed in Brabant maar er zijn grote verschillen, het gaat niet overal goed. Uit de nieuwe monitor sociale veerkracht blijkt dat 57% van de Brabanders zichzelf ziet als veerkrachtig, 31% van de Brabanders ziet zichzelf als deels veerkrachtig en 12% van de Brabanders ziet zichzelf als niet veerkrachtig. Dit beeld komt in grote mate overeen met dat van de vorige monitor. De veerkrachtige Brabander is onder andere vaker hoogopgeleid, heeft een hoger inkomen, heeft meer sociale contacten en is meer veranderingsbereid.

Figuur 4 Sociale veerkracht in Brabant, per gemeente, 2017

Bron: Monitor Sociale Veerkracht 2018

In de nieuwe monitor ontstaat een gedetailleerder beeld van sociale veerkracht in Brabant onder andere doordat meer en nieuwe data zijn meegenomen en een verdieping heeft plaatsgevonden in de analyse. Noordoost-Brabant scoort hoger dan het Brabantse gemiddelde. West-Brabant blijft nog steeds wat achter op het gemiddelde: juist de kleinere gemeenten scoren hoog op het percentage niet-veerkrachtige mensen terwijl de stad Breda bovengemiddeld hoog scoort op het percentage veerkrachtige mensen. De middelgrote steden springen er als groep minder expliciet uit. De aanvullende data en indicatoren geven meer inzicht in verschillen binnen steden en gemeenten dus op het niveau van wijken en kernen. De (middel)grote steden Helmond, Bergen op Zoom, Roosendaal, Waalwijk, Oosterhout en Oss staan in de top tien van gemeenten met de meeste achterstanden. Tegelijk staan Waalwijk en Oss óók in de top tien van gemeenten met het hoogste percentage veerkrachtige Brabanders. Daarmee wordt een sterke tweedeling in deze steden zichtbaar. De focus die in het programma Versterken Sociale Veerkracht is gelegd op de regio West-Brabant en de middelgrote steden wordt dus bevestigd in de nieuwe monitor. Tegelijk geven de gedetailleerde analyses uit de monitor input voor een bredere dialoog over sociale veerkracht in heel Brabant en de noodzaak voor het vinden van maatwerkoplossingen.

² De link van de monitor Sociale Veerkracht 2018 vindt u in de dagmail van 23 maart 2018

Wij zullen uitkomsten van de nieuwe monitor via een Statenmededeling nader aan u duiden voorafgaand aan de behandeling van de Perspectiefnota.

In de betekenis economie worden maatschappelijke en zakelijke doelstellingen geïntegreerd: betekenisvolle ondernemers streven naar een combinatie van maatschappelijke impact en financieel rendement. Uit de inventarisatie naar de Brabantse Betekenis economie blijkt dat ondernemingen die opereren binnen de betekenis economie (naast dat ze werkzaam zijn binnen onder meer de bouw, facilitaire dienstverlening, horeca, onderwijs, energie en voedselproductie) op veel verschillende maatschappelijke vraagstukken actief zijn. Meest genoemd: verbeteren van de zorg en/of vergroten sociale cohesie in combinatie met doelstellingen zoals het vergroten van arbeidsmarktparticipatie en/of ecologisch verantwoord ondernemen. Opvallend is ook de grote inzet van vrijwilligers bij deze ondernemingen. Betekenisvolle ondernemingen spelen daarmee een belangrijke rol bij het versterken van de sociale veerkracht en het benutten van deze veerkracht om andere opgaven te realiseren.

Aanpak

In 2017 heeft de lerende, ontwerpende aanpak Versterken Sociale Veerkracht zich allereerst gericht op het leren in en versterken van concrete initiatieven. We versterken initiatieven bijvoorbeeld op het punt van (sociaal) ondernemerschap, co-creatie, samenwerking, zichtbaarheid en impact. We werken samen met publieke en private partners in [Stérk.Brabant](#): matchpoint voor sociale veerkracht. Via Stérk.Brabant worden nu al bijna 100 initiatieven bereikt op diverse uiteenlopende terreinen, zoals arbeidsmarkt (Verspild talent), energie (Dorpsmolen) en zorg (Slowcare). Deze initiatieven en partners vormen de basis voor een Brabantbreed lerend netwerk. Om sneller kennis te ontwikkelen werken we samen in Europese programma's, organiseren we netwerkbijeenkomsten, delen we inzichten en verhalen via social media, geven we uitvoering aan de monitor sociale veerkracht, doen we onderzoek naar nieuwe ontwikkelingen (zoals de inventarisatie naar de Brabantse Betekenis economie) en investeren we in impactmonitoring.

Nu Stérk.Brabant op volle kracht draait en we de nieuwste inzichten met betrekking tot (het versterken van) sociale veerkracht in handen hebben gaan we in de rest van deze bestuursperiode een versnelling maken in het programma Versterken Sociale Veerkracht. We bereiken meer initiatieven, zijn in staat om sneller te matchen tussen vraag en aanbod en maken het Brabantbrede lerende netwerk zichtbaar zodat meer initiatieven en partners kunnen aansluiten. Verder organiseren we een brede dialoog om tot focus en agendering te komen van de belangrijkste aandachtspunten met betrekking tot (het versterken van) sociale veerkracht voor de komende periode.

Daarnaast gaan we concreet aan de slag met de aanbevelingen uit de inventarisatie Betekenis economie. We starten een pilot om (groei)kapitaal beschikbaar te maken voor betekenisvolle ondernemingen die aan opschaling en implementatie toe zijn. Een eerste [verkenning naar innovatieve verdienmodellen](#) is al gedaan naar aanleiding van motie 33 rondom het vraagstuk Langer gezond thuiswonen. We pakken de follow-up op: op basis van de vijf concrete initiatieven die in de verkenning zijn meegenomen ontwikkelen we een duurzaam financieel model.

Via het [Interreg project ITHACA](#) leren we samen met Europese partners hoe regionaal beleid ondersteunend kan zijn aan de opschaling en implementatie van ondersteunende oplossingen bij het langer gezond thuiswonen. De vastgestelde oplossingsrichtingen sluiten aan bij de beweging van de Betekenis economie, door met nieuw beleid de opschaling en implementatie van integrale oplossingen te stimuleren die bijdragen aan zowel de economische, ruimtelijke als sociale agenda. Het gaat hierbij

dus om oplossingen die bijdragen aan het opvullen van het gat van het Donutmodel van Kate Raworth.

Culturele identiteit

Ambitie

Het is onze ambitie om de onderscheidende identiteit van de Brabantse Cultuur te laten bloeien en groeien. Juist die eigenheid en openheid is kenmerkend voor Brabant. Cultuur stimuleert verbeeldingskracht en daarmee innovatie. We willen daarom cultuur een stevige positie geven en het cultuuraanbod voor iedereen bereikbaar maken. Zo draagt cultuur bij aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat in Brabant en aan een veerkrachtige samenleving.

Analyse

Cultuur geeft mensen ontplooiingskansen en creativiteit en zou in de binnencirkel van Kay Raworths Donut kunnen staan. Cultuur is daarom ook van groot belang als kritische vestigingsplaatsfactor, vooral waar het gaat om de concurrentie met andere steden om meer mobiele, hoger opgeleide kenniswerkers.

Ook landelijk wordt de sleutelrol van Cultuur in de (regionale) kenniseconomie erkend ([Cultuur in Beeld, Min. OC&W](#)) ([Pas de Deux](#)). Cultuur blijkt voor hoogopgeleiden een belangrijke factor te zijn bij de keuze voor een woonplaats en heeft daardoor een indirecte rol bij de totstandkoming van broedplaatsen voor het delen van kennis en vaardigheden.

In de 'Agenda Cultuur' van de Raad voor Cultuur in 2015 wees de raad op de belangrijke rol van steden als brandpunten van cultureel aanbod. Mede naar aanleiding daarvan is in opdracht van OCW onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen ruimtelijke patronen, cultureel aanbod en concurrentiekracht ([Pas de Deux](#)). Dat onderzoek wees uit dat er overlap zit tussen economisch presteren (woon- en werkplekken kenniseconomie) en het aanbod van culturele voorzieningen. Voor Brabant is de constatering relevant dat een poly centrische groep van nabijgelegen kleinere steden door onderlinge afstemming en specialisatie in principe de culturele aantrekkingskracht van een grote stad kan ontwikkelen. Brabant was één van de onderzochte regio's.

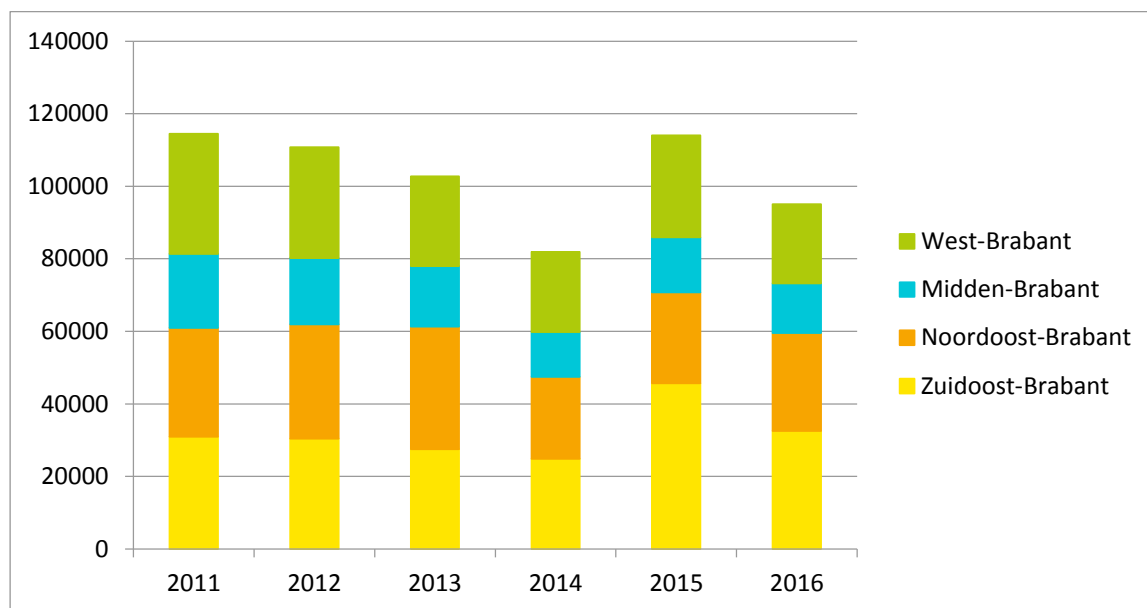
Naast voorzieningen in Cultuur en Sport, zijn steden met veel monumenten gewild. Mensen wonen graag in monumentale steden, waardoor de bevolking er een stuk harder groeit dan in 'nieuwere' steden. ([Atlas voor gemeenten](#)). Met de aantrekkende markt en de meerwaarde die aan monumenten wordt ontleend zijn de condities voor monumenten afgelopen jaar verbeterd. Wel is dit regio-afhankelijk: in stedelijke omgeving zijn de kansen op goede (her)bestemming groter, in landelijk gebied met krimp worden deze kansen juist kleiner. Dit blijkt ook uit de evaluatie van de bestaande onderhouds- en restauratie-inzet, ([Erfgoed telt](#)). Deze ontwikkeling is in Brabant vooral voelbaar binnen het religieuze erfgoed, juist vanwege de autonome ontwikkeling van leegkomende kloosters en kerken door verlies van de religieuze functie en ontwikkelingen in het zorgvastgoed. Voor kerken verwachten we een leegstand van 50-80% op een huidig aantal van 563 bestaande kerken, waarvan ruim de helft ook rijksmonumentaal is.

De Raad voor Cultuur en Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur hebben onlangs geadviseerd over gewenste ontwikkelingen in het onroerend erfgoedbeleid ([briefadvies Brede blik op erfgoed](#)). Men pleit voor een dynamische kijk op erfgoed. Daarin wordt aanbevolen om, in het licht van de toekomstige ruimtelijke transitie, aandacht te hebben voor de kwaliteit van gebieden. De verbinding

wordt gemaakt met de omgevingsvisie, waarbij verhalen dienen als inspiratiebron. Er mag meer oog komen voor de gebruiker (dit vraagt een explicietere makel- en schakelrol ook in de sector), en aandacht voor doelgroepen, zoals jongeren en migranten.

De economische waarde van kunst en cultuur is het deel van de waarde die de sector toevoegt aan de Nederlandse economie dat weg zou vallen als die er niet meer zou zijn. Een belangrijke indicator voor de economische waarde is de omvang van de werkgelegenheid in de culturele sector. Uit onderstaande figuur blijkt dat sprake is van een daling in 2016 ten opzichte van 2015 (vooral in Zuid-Oost Brabant), maar het overalbeeld laat zien dat de sector zich ondanks de bezuinigingen redelijk staande heeft weten te houden.

Figuur 5 Ontwikkeling culturele werkgelegenheid in regio's (indeling in COROP-gebieden)

Bron: CBS/Telos

Aanpak

Ter versterking en ontwikkeling van het cultuursysteem in Brabant en daarmee ook van de regio, hebben we onze culturele basisinfrastructuur versterkt door extra meerjarige inzet op cultuureducatie en professionele en amateurkunstbeoefening. Doel hierbij is dat in Brabant de culturele voorzieningen op een zodanig niveau dienen te zijn dat ze passen bij onze ambitie om de vijfde kennis- en innovatieregio van Europa te zijn. Hiertoe is in 2015 het Brabant C Fonds opgericht. Het fonds moet in Brabant kunst en cultuur van (inter)nationaal niveau mogelijk maken, het cultuursysteem versterken en financiering van kunst en cultuur innoveren.

Het Brabant C Fonds is, zo blijkt uit [inhoudelijke evaluatie](#) een efficiënt en effectief instrument om de beoogde maatschappelijke doelen te realiseren. Het heeft een belangrijke en unieke aanjaag- en vliegwielfunctie. Het fonds is daarin landelijk onderscheidend en van toegevoegde waarde in het verdere instrumentarium in de provincie en Nederland. Geconcludeerd wordt dat Brabant C een uitstekend voorbeeld is van innovatieve profilering. Voor de voortzetting van Brabant C is een voorstel voor de begroting opgenomen.

Onze huidige inzet van erfgoed op basis van het Erfgoedkader sluit al goed aan bij de aanbevelingen van de Raad voor Cultuur en het Planbureau voor de Leefomgeving ([Brede blik op](#)

erfgoed). De verhaallijnen Religieus, Bevochten, Innovatief en Bestuurlijk Brabant worden ingezet als inspiratiebron, en zijn richtinggevend en prioriterend voor onze beleidsinzet. Denk aan de inzet van onder andere de Erfgoedfabriek, waarin juist behoud van complexen door ontwikkeling centraal staat, en erfgoedwaarden gekoppeld worden aan toekomstig gebruik, verduurzaming etc. Zoals voor de Zuiderwaterlinie, waarbij we in partnerschap met gemeenten en waterschappen werken aan verdere belevingswaarde en de verbinding leggen met toekomstige opgaven op het gebied van water en natuur.

Met het aflopen van de onrendabele inzet vanuit de Erfgoedfabriek voor herbestemming en de incidentele inzet voor het bredere erfgoedbeleid vragen de voor erfgoed specifieke opgaven expliciet aandacht, ook in het licht van de door ons gestelde prioriteiten binnen de verhaallijnen. In dit verband is ook de brief van het Kabinet van belang waarbij in februari de Rijksinzet voor cultuur en erfgoed op hoofdlijnen wordt toegelicht, en in april de definitieve invulling voor onderhoud en restauratie-inzet bekend wordt. Naar verwachting zullen daarin het religieuze erfgoed en de noodzakelijke grote restauraties bij Kanjermonumenten (monumenten met een restauratiebehoefte groter dan € 2 miljoen) extra aandacht krijgen.

Het Rijk heeft een bestelwijziging cultuur aangekondigd waarbij stedelijke regio's een prominentere rol krijgen. Om hierop te anticiperen is in 2017 in Brabantstad een Taskforce Stedelijke regio opgericht: samen met de B5 wordt een gemeenschappelijke visie ontwikkeld.

Slimme en duurzame mobiliteit

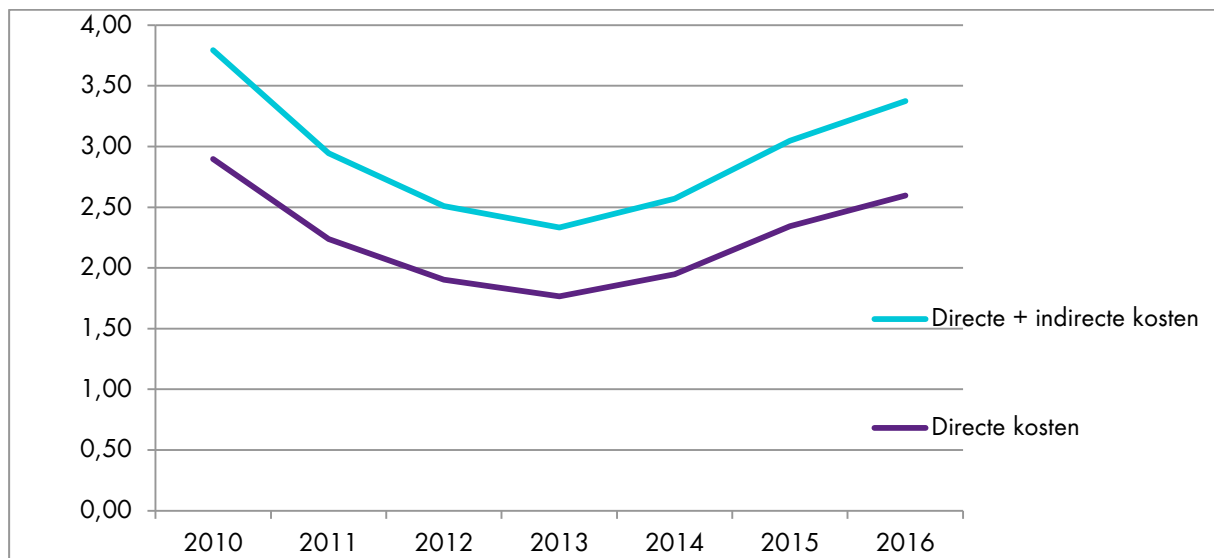
Ambitie

We werken samen met onze partners aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk voor bewoners, bedrijven en bezoekers. Een mobiliteitsnetwerk dat bijdraagt aan de concurrentie- en agglomeratiekracht van Brabant en dat keuzes biedt aan mensen en bedrijven om hun mobiliteitsbehoeften optimaal in te vullen.

Analyse

De omvang van de automobiliteit en de congestie zijn sterk afhankelijk van de economische groei. Dat laat ook onderstaande figuur zien met de maatschappelijke kosten van files en vertragingen in Nederland. De vorig jaar geconstateerde trendbreuk heeft zich in 2016 verder door gezet. De totale maatschappelijke kosten door files en vertragingen op het Nederlandse hoofdwegennet zijn in 2016 met ongeveer 11% toegenomen (ten opzichte van 2015).

Figuur 6 Ontwikkeling maatschappelijke kosten door files en vertragingen (in miljarden euro's) op hoofdwegen in Nederland (prijspeil 2010)

Bron: Kennisinstituut Mobiliteit (KIM)

Het aantal busreizigers neemt gestaag toe, evenals het gebruik van trein en fiets. Het aantal reizigerskilometers per trein in heel Nederland nam toe van 15,2 miljard in 2005 tot 18,9 miljard in 2016, een toename van 24 procent. Dit betekent een gemiddelde jaarlijkse groei over die periode van bijna 2 procent. Ook in 2016 nam het treingebruik in Nederland met bijna 2 procent toe ten opzichte van 2015 (Bron: Kennisinstituut voor Mobiliteit. Mobiliteitsbeeld 2017).

Aanpak

Voor het verbeteren van de bereikbaarheid in Brabant en het terugdringen van de files kiezen we voor een meersporenaanpak gericht op technologie, innovatie en infrastructurele maatregelen.

Het afgelopen jaar hebben we in dialoog met de samenleving gekeken naar de toekomst van mobiliteit in Brabant. Uit de dialoog blijkt dat Brabanders over het algemeen open staan voor vernieuwende concepten maar vaak onbekend zijn met de mogelijkheden. Over het resultaat van dit traject bent u geïnformeerd door de [Statenmededeling 'Aanbieding digitaal magazine 'De toekomst begint nu''](#). Met het experimenteren in de praktijk maken we inwoners en gebruikers bekend met nieuwe concepten, waaronder nieuwe mobiliteitsdiensten. Eén van de speerpunten uit de toekomst van mobiliteit is dat de provincie het openbaar vervoer toekomstbestendig maakt en klaar voor mobiliteit als dienst. Recent hebt u daarover een [speelveldnotitie](#) ontvangen.

Op verschillende manieren proberen we de bereikbaarheid te verbeteren zoals door nieuwe technologische ontwikkelingen als de zelfrijdende auto/coöperatief rijden, slimme logistiek/stedelijke distributie en het stimuleren van het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer. Deze inspanningen zullen niet voldoende zijn om de files op het wegennet volledig te voorkomen. Daarom hebben het Rijk en de provincie concrete afspraken gemaakt binnen Smartwayz.nl over de aanpak van een aantal infrastructurele knelpunten in Noord-Brabant. Zo start het Rijk het proces voor de verbreding van de A58 tussen Breda en Tilburg naar 2x3 rijstroken en wordt ook voor de A2 tussen Deil en 's-Hertogenbosch een MIRT-verkenning uitgevoerd voor een verbreding van de A2 als oplossing voor de lange termijn.

Om de bereikbaarheid van de regio Eindhoven te verbeteren hebben het Rijk en de regio afgesproken om het bestaande station Eindhoven Centraal om te vormen tot een internationaal knooppunt. In totaal investeren Rijk en regio ruim € 550 miljoen in het bereikbaar houden van Zuid-Nederland, een essentiële randvoorwaarde wil deze regio internationaal aantrekkelijk en concurrerend blijven voor bedrijven en medewerkers.

Al een aantal jaren stimuleren wij het gebruik van de fiets. Het Rijk wil ook een impuls geven aan het gebruik (€100 miljoen eenmalig). Dit brengt kansen met zich mee voor samenwerking op projecten als B-riders, wayfinding, fietsenstalling en snelfietsroutes. In afstemming met het Rijk worden de kansen verkend voor cofinanciering door het Rijk van onderdelen van ons programma snelfietsroutes tussen de Brabantse steden en voor cofinanciering van het uitbreiden van stallingsvoorzieningen. Met de ondertekening van de eerste twee bestuursovereenkomsten is een belangrijke stap gezet in het realiseren van het netwerk van snelfietsroutes uit het bestuursakkoord.

Met de B5-steden zijn in de Stedelijke Agenda BrabantStad afspraken gemaakt om de komende jaren te gaan werken aan Intelligente Transportsystemen (onderdeel van SmartwayZ), toekomstbestendig openbaar vervoer, snelle fietsverbindingen en de stedelijke logistiek.

Recent is de [beleidsnota Kwaliteit Provinciale Infrastructuur](#) door het college vastgesteld en zijn de Staten hierover geïnformeerd. Hierbij is melding gemaakt dat op termijn mogelijk meer middelen (investeringskrediet) nodig zijn voor de onderhoudstaak van provinciale wegen. Of, hoeveel én wanneer deze extra middelen nodig zijn zal de komende jaren verder worden geconcretiseerd. Het extra investeringskrediet dat hiervoor nodig is, zal leiden tot hogere afschrijvingslasten en een beroep op algemene middelen.

Versnellen energietransitie

Ambitie

In de Brabantse samenleving van 2050 zijn er geen fossiele brandstoffen meer. We hebben alleen duurzame energie. Woningen, kantoren en fabrieken kunnen hun eigen (duurzame) energie opwekken. Op de weg rijden alleen nog maar 100% schone voertuigen. Dit is ons ideaalbeeld voor 2050. Dit beeld hebben we vertaald naar een provinciale ambitie voor het jaar 2020. De energieopgave is voor ons tweeledig: 14% duurzame energieopwekking in 2020 en de energie-innovatie stimuleren zodat het tempo van de verduurzaming na 2020 sterk toeneemt.

Analyse

We staan aan de vooravond van een exponentiele groei in technologische en sociale ontwikkeling als het gaat om duurzame energie. De opgave is groot. De toekomst tekent zich steeds helderder af: globaal, Europees, landelijk, provinciaal, regionaal en lokaal werken steeds meer partijen steeds intensiever samen om de energietransitie te versnellen. Dat Nederland minder afhankelijk wil zijn van het Groningse gas, en de geopolitieke verhoudingen rond fossiele brandstoffen zijn kenmerkende voorbeelden voor dit gevoel van urgentie. Uit de midterm review van ons uitvoeringsprogramma Energie blijkt dat we het gestelde doel voor 2020 voor de opwekking van duurzame energie gaan halen (doelstelling 14%, verwachte realisatie 16,5%) en dat we op besparing van energie achterblijven (doelstelling gecorrigeerd voor economische groei 4,3%, verwachte realisatie 2,2%).

Energie komt steeds dichterbij de Brabander, zowel letterlijk als figuurlijk. Het belang van een eerlijke verdeling van lusten en lasten van de energietransitie krijgt terecht al steeds meer

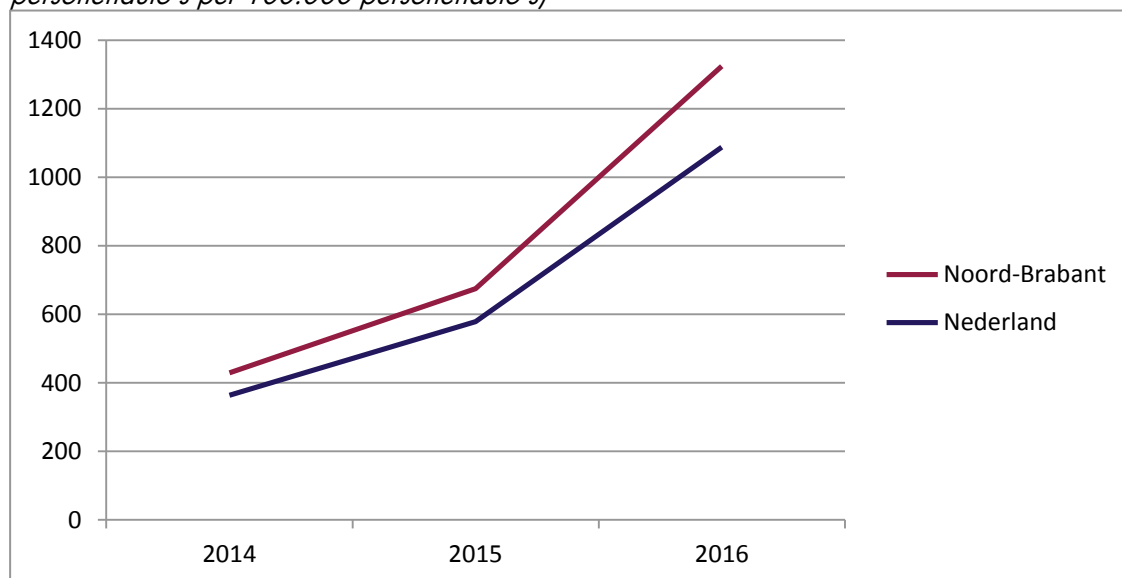
aandacht. Hiervoor worden vormen gezocht en gevonden, bijvoorbeeld door het eigenaarschap van duurzame energie. De opgave is om het nuttige en het aangename te combineren. Dat de Brabander zich thuis blijft voelen in een omgeving waar zijn of haar energie opgewekt wordt. Daarnaast biedt duurzame energie veel economische kansen, en is daarom een gewild onderwerp voor investeerders. Als slimste regio van de wereld komen we met deze ingrediënten in Brabant tot een succesvolle aanpak.

Aanpak

De Brabantse tactiek die wij blijven hanteren is inzetten op meerdere paden, want deze zijn allen hard nodig voor het behalen van onze doelstellingen. Momentum is er dit jaar vanuit de vorming van een Klimaat- en Energieakkoord, waarin het Rijk sterk de regionale verbinding zoekt op vijf thema's rond energie. Daarom stellen wij u voor een bestuursopdracht te formuleren om zo het Brabantse aandeel in deze ontwikkelingen op te nemen in de Energieagenda 2018-2030.

Onze inzet op elektrisch vervoer draagt op dit moment al bij aan een koplopperspositie in Nederland, en wij zetten ons in om deze positie te behouden, aan de hand van ons 100.000 voertuigenplan. Denk bijvoorbeeld aan ons zero-emissie busvervoer, en de samenwerking met het programma mobiliteit, de B5-steden en Enexis om tot de uitrol van innovatieve en onderscheidende laadinfrastructuur te komen. Bijna een kwart van de landelijke laadpalen staat al in Brabant.

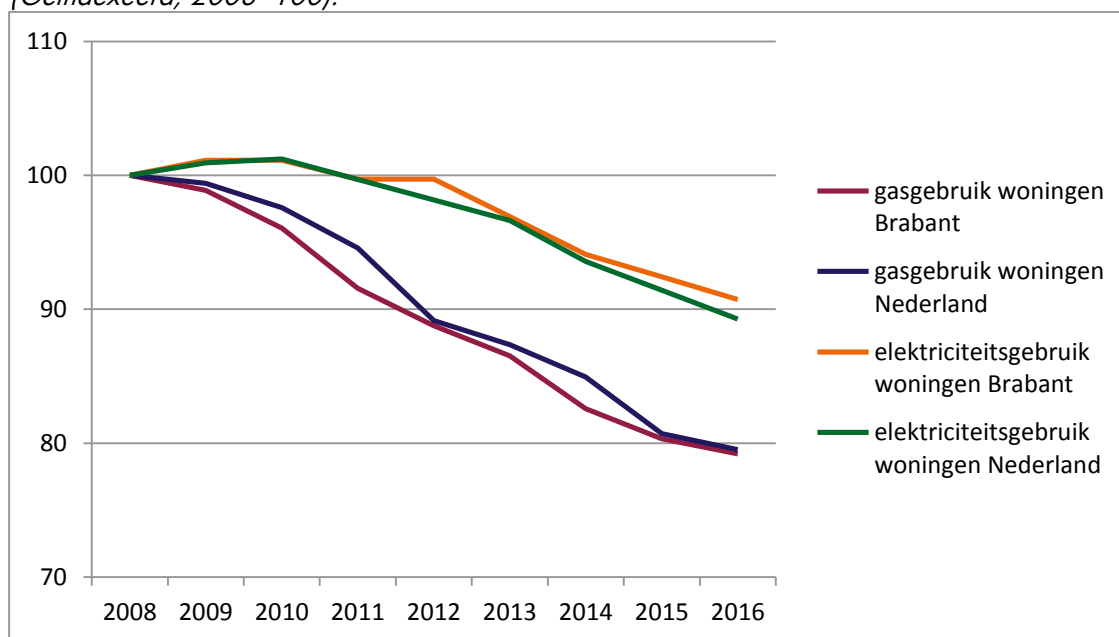
Figuur 7 Ontwikkeling elektrische voertuigen in Noord-Brabant en Nederland (aantal elektrische personenauto's per 100.000 personenauto's)

Bron: Klimaatmonitor

Een ander belangrijk thema is voor ons de komst van aardgasvrije wijken. Aankomende jaren werken we met een sterke, gezamenlijke ambitie aan dit doel. In de Stedelijke agenda Brabantstad zetten wij met de B5 in op 5000 woningen die van het aardgas afgaan, waarbij we verbindingen leggen met de lopende OP-zuid projecten voor nul-op-de-meter-woningen. Daarnaast werken we ook aan vermindering van het gasgebruik door energiebesparing. Dat deze benadering succesvol is, blijkt uit de gestage daling van het gasgebruik (gecorrigeerd voor temperatuur) per woning. In ongeveer tien jaar tijd is het gebruik met 20% afgenomen.

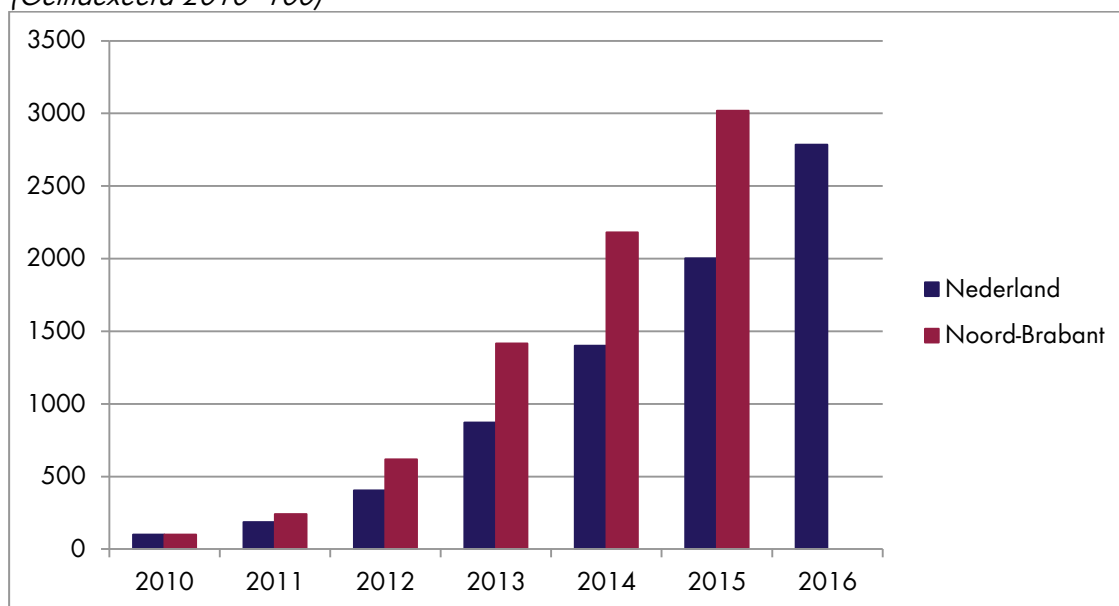
Figuur 8 Ontwikkeling gebruik aardgas (temperatuur gecorrigeerd) en elektriciteit woningen (Geïndexeerd, 2008=100).

Bron: Klimaatmonitor

Vanwege de uitdaging om innovaties betaalbaar en opschaalbaar te maken in Brabant, is het voor de provincie essentieel om in te zetten op doorontwikkeling van disruptieve innovaties. Dat doen we bijvoorbeeld met onze inzet op Fueliance (opslag van energie) en rond zonnecellen die in materiaal geïntegreerd zijn (BIPV), waarbij wij onderzoeksclusters ondersteunen (met onder andere Solliance en Tu/e). De aanwezigheid van deze onderzoeksclusters en de bereidheid van bedrijven en particulieren om op grote schaal te investeren in duurzame energieopwekking, zoals zonne-energie, maken Noord-Brabant bij uitstek geschikt voor disruptieve ontwikkelingen. De ontwikkeling van opgewekte zonne-energie is explosief. Het opgewekte vermogen is in vijf jaar tijd met een factor 30 gegroeid.

Figuur 9 Geïndexeerde ontwikkeling opgewekte zonne-energie in Nederland en Noord-Brabant (Geïndexeerd 2010=100)

Bron: Klimaatmonitor

Wij zijn ook launching customer. De ambitie is dat ons provinciehuis een voorbeeldfunctie gaat vervullen in overheidsland (e-catcher). We zetten ons dit jaar extra in om innovaties sneller naar de markt te brengen. Daarnaast zetten wij extra in op besparing bij de industriële grootverbruikers. Dat doen wij door specifieke afspraken te maken met de grootste energieverbruikers. Via het VTH beleid zetten we in op de aanpassing van bestaande vergunningen, delen van kennis en leveren van expertise.

De energietransitie is ook een transitie van onderop. In partnerschap met andere organisaties breiden we onze communicatie naar inwoners en bedrijven verder uit. En we investeren in de totstandkoming en uitvoering van regionale energiestrategieën. Sociale innovatie/participatie staat voor ons hoog in het vaandel, waarbij we samen met het programma sociale veerkracht en gemeenten ook inzetten op projecten gericht op betaalbaarheid van energie voor iedereen. Ook de sociale participatie rond Windmolens langs de A16, is voor ons een ambitie die we bij andere windprojecten gaan vasthouden.

Het instrument 'Develop to invest' dat we bij de BOM hebben ondergebracht, blijkt succesvol in de ontwikkeling van projecten. De energieopgave is een opgave met grote financiële impact, waarbij veel - maar niet alle - investeringen revolveren. Daarom zullen we onderzoeken of we met de netwerkbegroting en andere instrumenten zoals het Energiefonds, de immunisatieportefeuille, en vanuit het ontwikkelbedrijf nieuwe financiële arrangementen kunnen inrichten.

Eind van dit jaar ontvangt u de Energieagenda 2018-2030, die wij samen met partners, met betrokkenheid van PS, en in samenhang met de omgevingsvisie hebben vorm gegeven.

Vitaliteit natuur en (stedelijke) landschappen

De opgaven uit het bestuursakkoord 'Beweging in Brabant' richten zich op de ingrijpende transities die zowel in Brabant als daarbuiten gaande zijn, zoals energietransitie, voedsel, klimaatverandering, krimp en groei en de daaraan gerelateerde leegstand. Deze transities hechten zich niet op een blanco vel: het Brabantse landschap met zijn enorme kracht én kwetsbaarheid is vertrek- en landingsbaan tegelijk. Landschap, ook het stedelijk landschap, definiëren we als 'het grootste integratiekader waar belangen en verlangens samenkomen'. De kwaliteit van het landschap van Brabant maakt Brabant tot een fantastische regio om te wonen, te werken, te bezoeken en te verblijven. Een top vestigings- én leefklimaat, waaraan elke opgave bijdraagt. De intensieve veranderingen die nu in hoog tempo gaande zijn vragen om een nieuwe blik op het landschap. Een gesprek dat wij graag met u willen voeren in het kader van de Omgevingsvisie. En niet meer als een apart 'groen beleidsveld', maar ook verweven met het stedelijke verhaal. Voor de ondersteuning van het verdere proces rondom de omgevingsvisie is een voorstel voor de begroting opgenomen.

Binnen deze maatschappelijke opgaven zijn verschillende ontwikkelingen die hun weerslag hebben in het landschap en die we kort langs willen lopen.

Ambitie

Onze ambitie is dat alle mensen in Brabant in een natuurrijke, gezonde en veilige omgeving kunnen leven. Daarnaast wil de provincie natuur en landschap vanuit hun intrinsieke waarde beschermen en een plek geven in de samenleving zodat ze ten goede komen aan alle Brabanders. Een slimme netwerkstad, een aantrekkelijk landschap en een vitaal natuursysteem vormen de basis voor een goed

leef- en vestigingsklimaat. We koppelen dit aan drie factoren die op een goed leef- en vestigingsklimaat van invloed zijn: transformatie steden en dorpen, klimaatadaptatie en vitale natuur.

Transformatie steden en dorpen

Ambitie

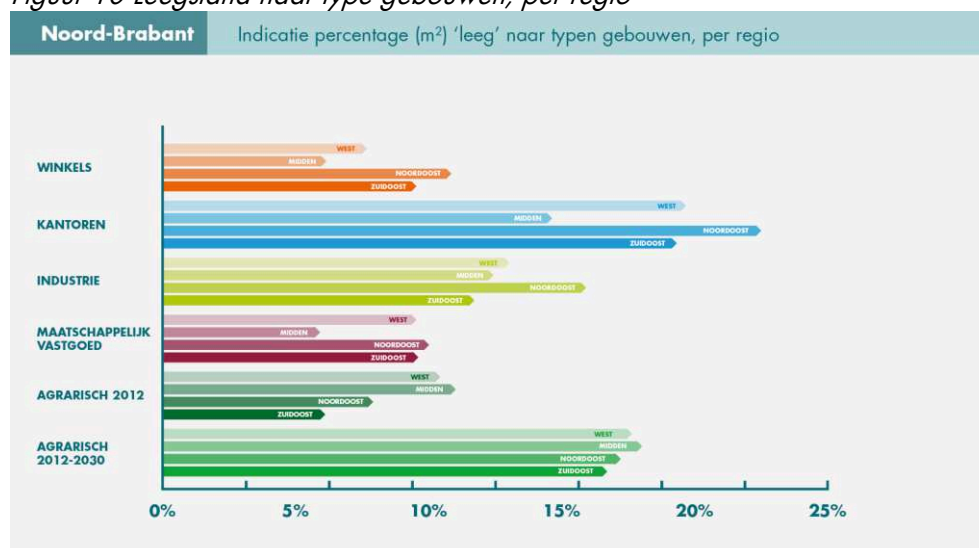
De samenstelling van de Brabantse bevolking verandert de komende tijd sterk en nieuwe woonvormen en -concepten dienen zich aan. Tegelijkertijd liggen er binnen onze steden en dorpen grote opgaven op inbreidings-, herstructurerings- en transformatielocaties, vaak in combinatie met het herbestemmen van leegstaand en leeg komend vastgoed. Het is onze ambitie de komende jaren stevig in te zetten op deze opgaven en – samen met betrokken partijen – bij te dragen aan het (her)ontwikkelen van binnenstedelijke (transformatie)locaties en het herbestemmen van leegstaand vastgoed.

Analyse

Zoals uit onze [bevolkings- en woningbehoefteprognose](#) blijkt, springen bij alle demografische ontwikkelingen vooral de vergrijzing en sterke toename van het aantal eenpersoonshuishoudens in het oog. Samenhangend met de nog altijd flinke groei van het aantal (kleine) huishoudens zal de Brabantse woningvoorraad tot 2050 nog met ca. 160.000 woningen moeten toenemen. Liefst driekwart, ongeveer 120.000 woningen, is in de komende tien tot vijftien jaar al nodig.

Met de veranderende bevolkingssamenstelling verschuift het accent van gezinshuishoudens naar een meer gedifferentieerde woningbehoefte. Andere groepen – ouderen, alleenstaanden en een breed palet aan specifieke doelgroepen – gaan het beeld bepalen en de vraag richt zich meer op stadscentra en dorpskernen. De komende jaren is het zaak dit ‘demografisch momentum’ te verbinden met binnenstedelijke transformatieopgaven en de aanpak van leegstands vraagstukken. We zetten hiertoe het woningbouwprogramma – nu het nog kan en er de eerstkomende tijd nog een flinke bouwopgave ligt – optimaal in. Deze lijn van duurzame verstedelijking is een van de kernpunten uit onze [Brabantse Agenda Wonen](#). Omdat er in veel andere vastgoedmarkten (per saldo) niet veel meer hoeft te worden toegevoegd aan vierkante meters of zelfs sprake is van krimp en (toenemende) leegstand, wordt in het licht van de transformatieopgaven immers vaak gekeken naar wonen als nieuwe bestemming.

Figuur 10 Leegstand naar type gebouwen, per regio

Bron: Provincie Noord-Brabant

Bovenstaand figuur geeft per regio en per type vastgoed aan welk percentage van de bestaande oppervlakte van deze gebouwen momenteel leeg staat. [CBS-gegevens](#) laten zien dat in Brabant ten opzichte van andere provincies al veel nieuwe woonruimte wordt gecreëerd door transformaties.

Aanpak

Om de kwaliteiten van Brabant te behouden en te versterken zal het accent de komende jaren steeds meer komen te liggen op het vernieuwen en verduurzamen van bestaand (binnen)stedelijk gebied. De urgentie en opgaven zijn groot, zoals ook is aangegeven in het voorontwerp van de [Brabantse Omgevingsvisie](#). Veelal gaat het om integrale gebiedstransformaties waarin tal van sociaal-maatschappelijke en ruimtelijk-kwalitatieve (transitie)opgaven samenkomen en waarbij een stevige verbinding ligt met thema's als economische structuurverbetering, mobiliteit en bereikbaarheid, duurzaamheid en energie, klimaatadaptatie, sociale veerkracht en erfgoed.

In lijn met deze opgaven richten wij – op het snijvlak van de programma's Wonen, Werklocaties, Brabantse Aanpak Leegstand en Erfgoed, en in nauwe samenhang met ons provinciale Ontwikkelbedrijf – momenteel een 'transformatietafel' in. Naast meer beleidsmatige aspecten rond duurzame verstedelijking (transformatiepotenties in beeld) richt deze tafel zich vooral op de provinciale rol en deelname aan concrete gebiedstransformaties (kennis en kunde, verbinden en aanjagen, financiën en fte's). Dit sluit nauw aan op onze lijn om als provincie meer gebieds- en ontwikkelingsgericht te (willen) werken. Het sluit ook aan bij de verkenning die we met BrabantStad en partners gaan doen naar het economisch vestigingsklimaat en de mogelijkheden voor een Stedelijk transformatieprogramma. Uiteraard zullen wij – afhankelijk van de specifieke casussen – ook andere provinciale programma's en thema's met deze integrale gebiedsopgaven verbinden. Concrete keuzes rond onze inzet bij (complexe) gebiedstransformaties worden in de loop van 2018 gemaakt waarbij er een accent ligt op binnenstedelijke gebiedsontwikkelingen in de middelgrote steden in Brabant (M7).

De Voortgangsrapportage Brabantse Aanpak Leegstand laat zien dat in Brabant veel beweging gaande is in de aanpak van leegstand. De gecombineerde aanpak van enerzijds 'de kraan dicht draaien' en anderzijds 'innovatieve transformaties stimuleren' slaat aan. In RRO-verband actualiseren wij daarom afspraken over deprogrammeren en het voorkomen van nieuwe leegstand met gebruikmaking van de (herziene) Ladder Duurzame Verstedelijking. Ook benutten we externe expertise, zoals die van de Retailadviescommissie. Daarnaast zullen wij ook onze provinciale kennisfunctie verder versterken.

Klimaatadaptatie/Brabant klimaatproof

Ambitie

We hebben de ambitie om in Brabant in 2020 klimaatproof te handelen en te zijn in 2050. Dit houdt in dat we pieken van grote hoeveelheden neerslag kunnen opvangen in het water- en bodemsysteem zodat schade en overlast beperkt worden. Het Brabantse beeklandschap kan hierin een belangrijke rol spelen, ook om overlast in het bebouwd gebied te voorkomen. Tegelijkertijd houden we water zo veel mogelijk vast om het in tijden van droogte te kunnen benutten. Slimme oplossingen zorgen in steden voor voldoende afkoeling. We zorgen dat de grote rivieren voldoende ruimte hebben zodat de veiligheid niet in het geding is.

Analyse

De urgentie en noodzaak om ons aan te passen aan het veranderende klimaat zijn groot en nemen de komende jaren alleen maar toe. We ervaren de gevolgen van klimaatverandering nu al en in

grotere hevigheid dan aanvankelijk gedacht. De hetere en drogere zomers, de heftige zomerbuien en nattere winters hebben effecten op een groot aantal terreinen, waarvan sommige effecten voor de hand liggen (zoals frequentere schade in land- en tuinbouw, verschuiving klimaatzones en hittestress) en andere op het eerste gezicht misschien onverwacht zijn (zoals de stijging van het aantal allergiedagen, verminderde productiviteit van werknemers, veranderingen in ziekten en plagen en toename van de kans op natuurbranden en uitval IT-voorzieningen). We krijgen vaker te maken met zware neerslag en de rivieren moeten meer water kunnen afvoeren.

Om hierop voorbereid te zijn, zijn flinke aanpassingen nodig, zowel in de stedelijke omgeving als in het landelijk gebied, waaronder de natuur. Maar ook van ons menselijk gedrag zoals BrabantKennis recent tijdens de [trendnacht](#) besprak. BrabantKennis heeft ook recent [een longread](#) uitgebracht waarin besproken wordt of we klimaatverandering en klimaatbeleid ook ten goede laten komen aan de natuur.

Aanpak

Brabant heeft in een brede overheidscoalitie samen met de provincie Limburg, waterschappen en gemeenten de ambitie uitgesproken om als koploper versneld aan de slag te gaan met klimaatadaptatie. Over de aanpak '[Naar een klimaatbestendig Brabant](#)' hebben wij u geïnformeerd. Ook in het voorontwerp omgevingsvisie hebben we onze lijnen voor de aanpak van Brabant Klimaatproof beschreven. Veel maatregelen zullen worden genomen door gemeenten en waterschappen en als provincie kunnen we een deel faciliteren. Maar we maken ons er sterk voor dat de nationale aanpak via het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie ook financiering vanuit het Rijk kent. Naast klimaatadaptatie zien we in het regeerakkoord van kabinet Rutte III aanknopingspunten voor mogelijke besluitvorming over Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. In het kader van de bestuursopdracht 'Connecting Delta' blijven we hierop alert, samen met de provincies Zeeland en Zuid-Holland.

De bescherming tegen overstromingen vanuit de rivieren doen we door een combinatie van dijkversterking en rivierverruiming. Rivierverruiming leidt tot lagere hoogwaterstanden, leent zich voor een kwaliteitsimpuls van het rivierengebied en voor een combinatie met realisering van andere opgaven en ambities (natuur, recreatie, economie). Dit bevordert de omgevingskwaliteit als belangrijke randvoorwaarde voor het vestigingsklimaat. In 2018 gaan we bestuurlijke afspraken maken over een tweede tranche rivierverruimingsmaatregelen.

Vitale natuur

Ambitie

We streven naar het realiseren van een robuust netwerk van natuurgebieden. Door groene verbindingen te leggen tussen de natuurgebieden zorgen wij ervoor dat dieren en planten niet geïsoleerd raken en voor behoud van vitale, levensvatbare populaties van soorten.

Analyse

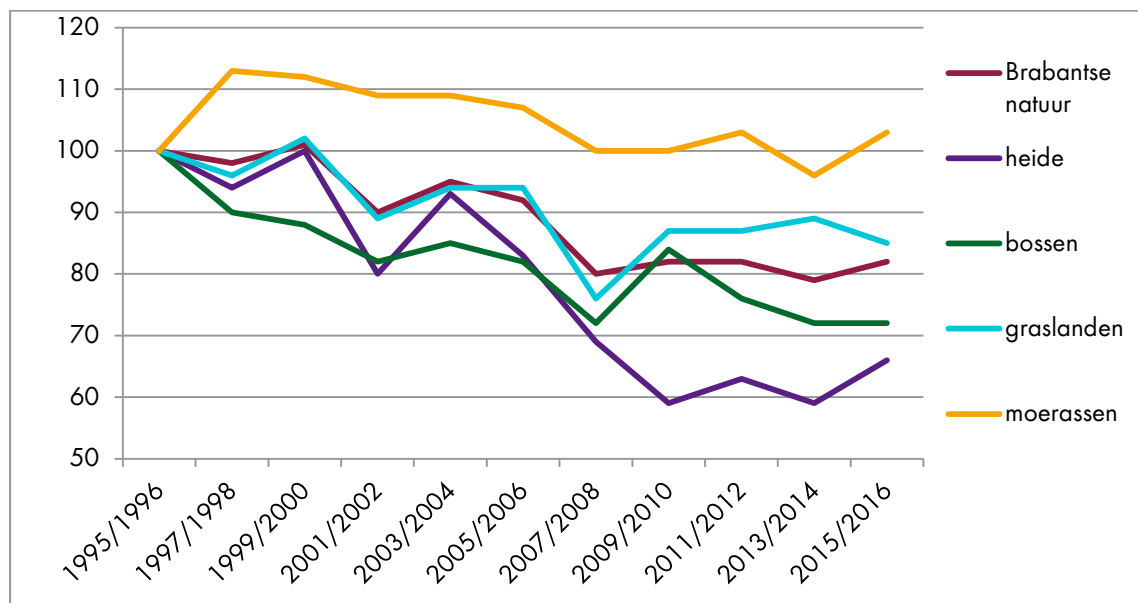
Het Planbureau voor de Leefomgeving constateert in de [\(tussen\)balans Leefomgeving 2017](#) dat biodiversiteitsdoelen nog niet binnen bereik zijn, maar dat de biodiversiteit in Nederland na een lange tijd van afname enigszins herstelt. Zo neemt de gemiddelde kwaliteit van de Nederlandse landnatuur recent weer iets toe, na een lange periode van daling. Positief is ook dat het sinds 2005 wat beter gaat met bedreigde soorten: de Rode Lijsten worden niet meer langer en de mate van bedreiging is gemiddeld wat afgenomen. Het herstel is echter nog beperkt en niet overal zichtbaar. Voor Brabant is het beeld iets negatiever dan de landelijke trend. De afname van de biodiversiteit en van de populaties van verschillende diersoorten is nog niet overal gestopt. Natuurherstelmaatregelen en

systeemmaatregelen die worden genomen in het kader van het leefgebiedenbeleid (en Natura 2000/PAS) hebben lokaal positief effect. Daarom is het van groot belang in te zetten op een uitvoering van de voorgenomen maatregelen en het realiseren van het Natuur Netwerk Brabant. Ondanks een daling in de uitstoot van ammoniak door veehouderijen en een daling in de uitstoot van stikstofoxides door verkeer en industrie, is de stikstofdepositie voor de natuur en waterkwaliteit onverminderd hoog. Bij hogere concentraties stikstof en fosfor kunnen veel plant- en diersoorten die oorspronkelijk in en rond het water voorkomen, niet meer gedijen.

Brabant is een provincie met veel vee, verkeer en industrie. Hierdoor komen er veel stoffen in de lucht, zoals onder andere (ultra)fijnstof en stikstofdioxide. Luchtkwaliteit is belangrijk voor een gezonde leefomgeving. In het [Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021](#) sluiten we hierbij aan door de WHO-norm (20 ug/m³ voor fijnstof PM10) als streefwaarde te hanteren, die de helft bedraagt van de wettelijke Europese en Nederlandse norm. In voornamelijk de grote steden en in een aantal gebieden met intensieve veehouderij wordt de EU-grenswaarde nog overschreden. Maar zelfs onder de WHO streefwaarde treedt nog gezondheidsschade op.

Het tegengaan van de verdroging van de natte natuur heeft onverminderd onze aandacht, omdat dit vaak een belangrijke voorwaarde is voor het realiseren van biodiversiteitsdoelen.

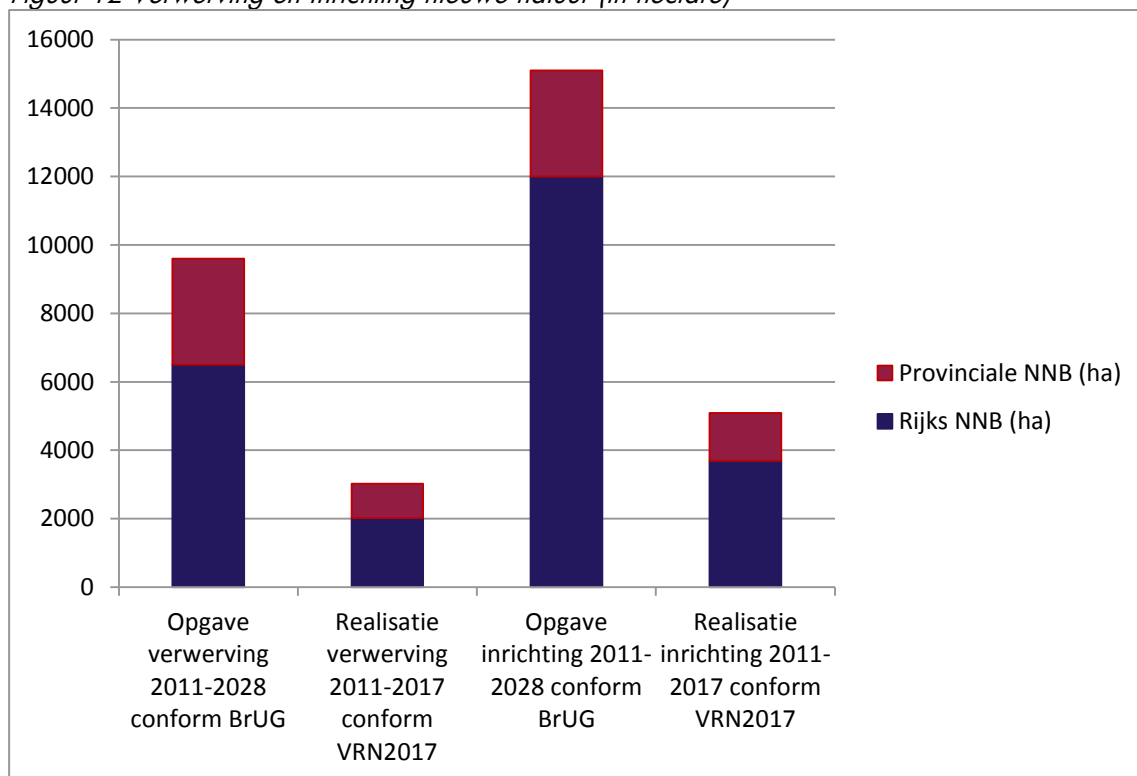
Figuur 11 Biodiversiteit (Geïndexeerd 1995-1996 = 100)

Bron: Provincie Noord-Brabant

Het tempo van verwerving en inrichting van nieuwe natuur verloopt gestaag, blijkt uit [de evaluatie van het BrUG](#). Met het instellen van het Groen Ontwikkelfonds Brabant is er nog geen versnelling bereikt in de geplande aanleg en inrichting van nieuwe natuur. Het huidige tempo wordt vooral bepaald door de mogelijkheid agrarische grond aan te kopen om deze vervolgens om te zetten naar nieuwe natuur. Daarnaast zijn gemeenten en terreinbeheerders terughoudend met initiatieven omdat ze met de invoering van Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) zelf een deel van de kosten dragen.

Figuur 12 Verwerving en Inrichting nieuwe natuur (in hectare)

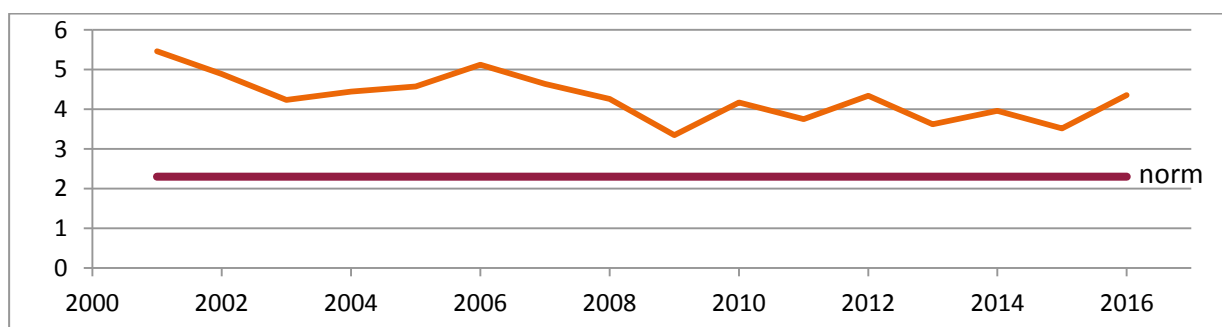

Bron: Provincie Noord-Brabant

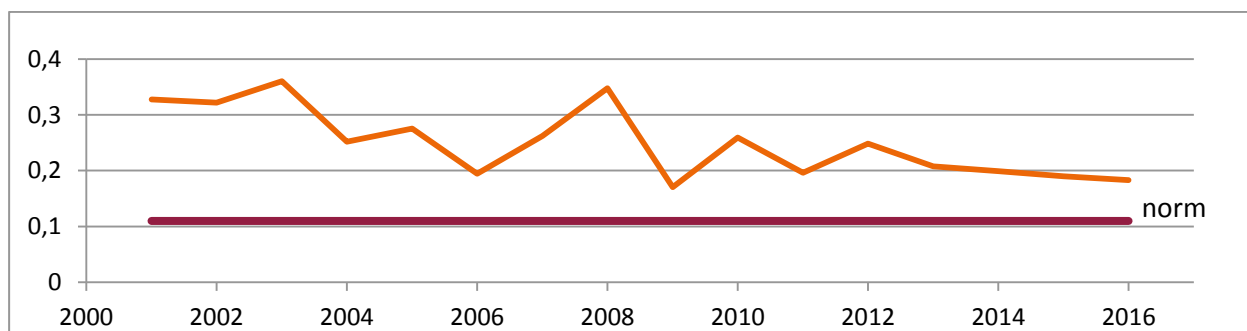
Voor natte natuurgebieden is de kwaliteit van het water van groot belang. Zonder meer moeten in 2027 alle wateren voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water. De inspanningen om via natuurlijke inrichting van waterlopen de condities voor waterkwaliteit te verbeteren leveren positief resultaat op. Niettemin worden in de meeste oppervlaktewateren de normen overschreden, vooral voor de meststoffen nitraat en fosfaat. Gemiddeld is de overschrijding bijna een factor 2. Dit betekent dat vooral deze meststoffen in grote delen van Brabant beperkend zijn voor het halen van de waterkwaliteitsdoelen.

Figuren 13 Kwaliteit oppervlaktewater op locaties waar het water de provincie Noord-Brabant verlaat.

a) Gemiddelde totaal stikstof [mg/l] in 9 Brabantse stromende wateren

b) Gemiddelde totaal fosfor [mg/l] in 9 Brabantse stromende wateren

Bron: Oppervlaktewaterkwaliteitsmeetnetten van de waterschappen.

Als provincie hebben we een belangrijke rol als grondwaterbeheerder. De provincie verstrekt vergunningen voor grondwateronttrekkingen voor de drinkwatervoorziening en industrie (groter dan 150.000 m³/jaar) en open bodemenergiesystemen. De benutting van het grondwater in Brabant verdient aandacht, ook met het oog op een robuuste drinkwatervoorziening voor de toekomst.

Aanpak

De tussentijdse evaluatie van de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) heeft geleid tot een actualisatie van het natuurbesluit (zie [statenvoorstel beleidsactualisatie BrUG](#)). Daarbij hebt u twee belangrijke deelprogramma's van dit beleid (Biodiversiteit & Leefgebieden en Natuur & Samenleving) gecontinueerd en via aanpassing van de grondnota (via een addendum) een versnelling van de grondverwerving mogelijk gemaakt zodat het Natuurnetwerk Brabant (NNB) tijdig kan worden gerealiseerd.

Naar aanleiding van uw motie over de mogelijkheden voor nieuwe natuur door het Brabants bedrijfsleven ontwikkelen we nieuwe instrumenten om ondernemers te helpen bij financieringsconstructies, willen we meer pachtvormen mogelijk maken en stimuleren we bedrijven bij vrijwillige CO₂-compensatie door bosaanleg (aantrekkelijk systeem; beprijzen, keurmerk).

Wat betreft het verbeteren van de luchtkwaliteit hebben we volgens de EU-richtlijnen voldoende meetstations, maar om op lokaal niveau de WHO norm beter te kunnen volgen is een intensivering van metingen aan te bevelen, een intensivering van gedragsbeïnvloeding (meer fietsgebruik en elektrisch rijden). Daarnaast wordt bezien of we vanuit onze rol als bevoegd gezag vergunningen kunnen aanscherpen voor emissies. Dit gaat uit vier miljoen voor een periode van vijf jaar, waarvan een verdeelsleutel wordt voorgesteld: 1/3 Rijk, 1/3 provincie, 1/3 gemeenten. Er zijn geen toezeggingen gedaan en er dient nader uitgewerkt te worden wat voor subsidies benut kunnen worden en of/hoe het ministerie aanhaakt.

Voor het verbeteren van de waterkwaliteit zijn vooral aanpassingen in het huidige landbouwkundige gebruik essentieel (zie verduurzamen landbouw), inclusief de aanpak van mestfraude. Provincie, waterschappen en (agrarische) grondgebruikers brengen de problematiek steeds scherper in beeld en stellen hiervoor gebiedsgerichte oplossingen voor.

In 2018 wordt nieuw grondwateronttrekkingsbeleid opgesteld, conform de uitgangspunten van het Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021 en afgestemd op de draagkracht van het grondwatersysteem.

Ook het VTH-instrumentarium is hiervoor van belang. Voor het zomerreces van 2018 zal een nieuw Instrumenteel VTH-kader ter vaststelling aan PS worden voorgelegd. De financiële gevolgen van dit nieuwe kader zullen in beeld worden gebracht. Het vast te stellen VTH-kader wordt opgenomen in de provinciale begroting 2019. Eerder (najaar 2017) werd aan PS al een [VTH-taakanalyse](#) aangeboden. Hiervoor is een stelpost opgenomen in de begroting. Op dit moment is nog niet duidelijk of deze bijgesteld dient te worden.

Verduurzamen landbouw

Ambitie

Agrofood is een belangrijke sector voor Brabant. Binnen de gehele keten, van toeleverancier, primaire sector tot de verwerkende industrie wordt veel waarde toegevoegd. Als provincie hebben we in het bestuursakkoord 2015-2019 de volgende ambitie geformuleerd: toewerken naar een maatschappelijk geaccepteerde en gewaardeerde sector die diervriendelijk produceert, past in zijn natuurlijke omgeving en geen onaanvaardbare gezondheidsrisico's met zich meebrengt. Daarnaast is in de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood (UBA) de doelstelling geformuleerd om in 2020 tot één van de meeste slimme en duurzame agrofoodregio's van Europa te behoren.

Analyse

De eerder beschreven transitie in de agrofoodsector is nog niet afgerond. Daarnaast zijn er verschillende (nieuwe) trends binnen de sector waarneembaar die aandacht vragen. Deze trends zijn soms een intensivering van een al bekende ontwikkeling en soms een nieuwere ontwikkeling:

- Klimaatverandering, zowel de invloed van het klimaat op de sector als de invloed van de sector op het klimaat. Voedsel en natuur is één van vijf sectortafels ten behoeve van het Klimaat en Energie Akkoord dat het rijk en de koepels voor de zomer met elkaar sluiten.
- Hogere mate van omgevingsbewustzijn vooral op het gebied van gezondheid.
- Toenemende aandacht voor het sluiten van kringlopen (eindigheid grondstoffen/circulariteit).
- Toenemende vraag naar plantaardige eiwitten voor menselijke consumptie.
- Invloed van de keten en beïnvloedingsmogelijkheden via de ketens en de invloed van dataficatie.
- De mogelijkheden voor verbinding met de high tech-sectoren.
- De sterk afgenomen biodiversiteit op boerenland.

Verder zijn er ontwikkelingen die de agrofoodsector bedreigen en die vragen om een reactie als provinciale overheid, zoals fraude en ondermijnende criminaliteit.

Tot slot is het wenselijk om gezien enkele ontwikkelingen binnen de glastuinbouwsector (waaronder de noodzakelijke energietransitie) ons ruimtelijk beleid op het gebied van glastuinbouw tegen het licht te houden. U ontvangt conform eerdere toezegging een notitie over de toekomstige kaderstelling glastuinbouw.

Aanpak

2017 was het jaar van de veranderingen in de veehouderij. Na lange en intensieve voorbereidingen, onder meer via de mestdialogen, stelden Provinciale Staten op 7 juli nieuw beleid vast voor agrofood en de natuur. Op 10 november volgde het pakket ondersteunende maatregelen. Vanwege de mestfraude bleef 2017 in het teken van de veehouderij staan.

Er zijn 12 ondernemers beloond met een agrofoodpluim. In 2017 werd vijf jaar Agri Meets Design gevierd. De landbouwinnovatiecampus, tot stand gekomen via design thinking, staat verfrissend en stevig op zijn benen. We joegen mooie innovaties aan via onder andere POP3, Translab en LIB. En er werd bijvoorbeeld gestart met de samenwerking met de horeca opleiding van KW1C rondom Dutch Cuisine en mannenvlees. Er is in 2017 een start gemaakt met een ambitieus project om voor alle diercategorieën in de varkenshouderij voor zowel verbouw als nieuwbouw een stal te testen die zonder luchtwasser kan werken en een beter stalklimaat en waarschijnlijk betere resultaten geeft. Oogmerk van dit staltype is dat mest vrijwel meteen gescheiden wordt zodat er nagenoeg geen geur, ammoniak en fijn stof ontstaan.

Gezien bovenstaande trends is er in de komende periode continuering van de inzet van de provincie Noord-Brabant –in nadrukkelijke samenwerking met andere partijen- noodzakelijk. Instrumenten, de landbouwinnovatiecampus, het uitreiken van de Agrofoodpluim en programma's als Food up! passen in dat beeld. Ook de in het regeerakkoord benoemde "warme sanering van de varkenshouderij" vereist actie van de provincie.

In 2018 en 2019 krijgen de ondersteunende maatregelen verder vorm, wordt het programma plantaardig ter uitvoering gebracht en wordt er intensief verder gewerkt aan het bevorderen van innovatie. Vanuit het Innovatieprogramma Agrofood ligt de focus op de cross-over Agrofood en Hightech. Bedoeling is om de Brabantse agrofood verder te vernieuwen, gebruikmakend van geavanceerde technologiekennis en -toepassingen. Hiermee willen we nieuwe businesskansen creëren voor zowel agrofood als Hightech.

Verder zal in een nieuwe periode de effectivering van de genomen besluiten op 7 juli 2017 extra aandacht vragen. Zowel de (nasleep van de) rechtsgang door andere partijen alsook het extra toezicht en handhaving. Op dit moment is er geen capaciteit en zijn geen middelen geraamd voor stimulerend beleid in de volgende bestuursperiode. De huidige inschatting is dat het gaat om een soortgelijke inzet als op dit moment waarbij zowel de rollen van de rechtmatige overheid, de samenwerkende en de responsieve overheid –in samenhang- zullen moeten worden belegd.

Op een aantal punten ontstaat voor of rond de zomer zicht op de benodigde inzet, zoals het Klimaat en Energie Akkoord tussen de koepels en de warme sanering van de varkenshouderij uit het regeerakkoord. Ook op de punten van fraude en ondermijning neemt het inzicht toe. In 2018 wordt de evaluatie van de [Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood](#) (UBA) uitgevoerd. Daarnaast is BrabantAdvies momenteel bezig met het opstellen van een advies over het toekomstperspectief voor de landbouw in Brabant. Dit advies zal zich richten op hoe de landbouw er in bijvoorbeeld 2030 uit zou moeten zien, waarbij verdienmodellen, maatschappelijke acceptatie en milieu een belangrijke rol spelen. Mede op basis van de uitkomsten van de evaluatie van de huidige Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood en het advies van Brabant Advies over de toekomst van de Brabantse Agrofood (beiden najaar 2018) zal de benodigde inzet nader worden ingevuld.

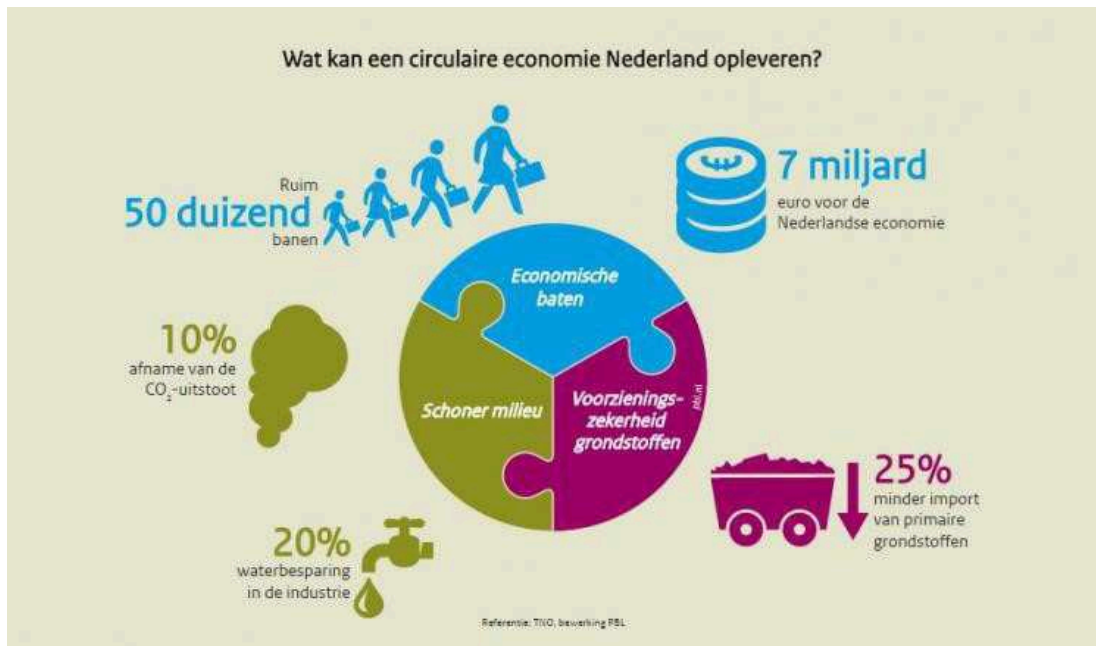
Circulaire economie

Ambitie

In 2050 is Brabant top kennis- en innovatieregio in Europa. Herbruikbaarheid van producten, materialen en grondstoffen en het behoud van natuurlijke hulpbronnen zijn in de gehele Brabantse economie uitgangspunt. Het streven naar waardecreatie voor mens, natuur en economie gaan hand in hand. De Brabantse economie is vergaand circulair. In 2030 verminderen we samen met

maatschappelijke partners het gebruik van niet vernieuwbare grondstoffen (mineraal, fossiel en metalen) met 50 %.

Figuur 14 Wat levert circulaire economie Nederland op?

Bron: Referentie TNO, bewerking PLB.

Analyse

Zoals aangegeven in de inleiding is er mondiaal, nationaal en ook regionaal een groeiend besef dat onze huidige economische koers niet is vol te houden en leidt tot uitputting van niet-hernieuwbare grondstoffen en energiebronnen. De Circulaire economie biedt een kansrijk perspectief op een sterke gezonde economie zonder dat dit ten koste gaat van mens en milieu. Circulaire economie kan een wezenlijk bijdrage leveren aan de klimaatopgave: het voorkomen van verdere opwarming van de aarde.

Afgelopen jaar is er een [Strategische Verkenning](#) uitgevoerd naar de transitie naar een Circulaire Economie (CE) in Brabant. De vraag die hierin centraal stond was of de wijze waarop CE belegd is in de provinciale programma's voldoende is om die transitie vorm te geven en welke rol de provincie kan spelen om hierin een versnelling aan te brengen. Het rapport dat in maart 2017 is opgeleverd beschrijft de urgentie en kansen van een circulaire economie. U bent hierover geïnformeerd via de [statenmededeling](#) Verkenning Circulaire Economie (april 2017). Uit de verkenning blijkt dat er op het gebied van CE al diverse initiatieven lopen binnen de bestaande programmaliijnen. Ook in het traject van de Omgevingsvisie is circulaire economie één van de vier hoofdopgaven. Tegelijkertijd concludeert het rapport dat de huidige aanpak versnipperd is. Door het ontbreken van een heldere gezamenlijke definitie, strategie en focus ontbreekt het aan handelingsperspectief.

Aanpak

Conform de aanbevelingen van de verkenning stellen wij een Agenda Circulaire economie op. Wij sluiten hierbij aan op de definitie en strategische doelstellingen uit het Rijks brede programma Circulaire economie en de bijbehorende prioritaire thema's. Uitgangspunt is dat de uitvoering plaatsvindt door de bestaande provinciale programma's, zodat CE stevig verinnerlijkt is in deze programma's.

Het doel van de agenda is om focus aan te brengen door middel van een heldere ambitie en strategie. Daarbij is aandacht voor de korte termijn en een doorkijk naar de langere termijn, c.q. de nieuwe bestuursperiode. Hierdoor ontstaat een gezamenlijk handelingsperspectief als basis voor nieuwe initiatieven binnen de bestaande programma's. Circulaire economie wordt daarmee een vast onderdeel van de opgaven binnen de programma's en één van de richtinggevende principes bij inkoop en aanbestedingen.

De ontwikkelingen op het gebied van de circulaire economie zijn sterk in beweging. Circulaire Economie is ook onderwerp op de Interbestuurlijke Agenda van Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Omdat het kabinet circulaire economie koppelt aan de klimaatopgave liggen de grootste kansen in het afsluiten van het nationale Klimaat- en Energieakkoord (zie Energietransitie). De afspraken die in dit verband worden gemaakt met medeoverheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen worden in de zomer van dit jaar op hoofdlijnen gemaakt en vervolgens in de tweede helft van het jaar uitgewerkt. Belangrijke invalshoek hierbij is welke initiatieven kansrijk en opschaalbaar zijn en waarbij een gezamenlijke inspanning van regio en Rijk nodig is. Hierbij zoeken de overheden samen naar mogelijkheden om circulaire initiatieven financieel aantrekkelijker te maken. De agenda sluit zoveel mogelijk aan bij deze ontwikkelingen.

Digitalisering

Ambitie

Nederland wil gidsland zijn in digitalisering: als slimme regio loopt Brabant voorop. We willen in samenhang kansen oppakken van digitalisering, omgaan met bedreigingen en effectief meebewegen met veranderingen.

Analyse

Wereldwijd, ook in Brabant, voltrekt zich een ingrijpend transitieproces naar een nieuwe economische en maatschappelijke werkelijkheid die voortkomt uit ontwikkelingen in de digitale wereld. Het internet en de daarmee verbonden technologische ontwikkelingen zoals social media, kunstmatige intelligentie, internet of things, robots, drones, blockchain en big data zijn volwassen geworden. Dit leidt in Brabant tot tal van initiatieven waarbij deze technologieën worden ingezet ten behoeve van maatschappelijke vraagstukken, maar ook in de optimalisatie van bestaande, of de creatie van nieuwe business modellen.

Aanpak

Vanuit de ambitie sneller en adequater in te springen op deze ontwikkelingen hebben Provinciale Staten aan Gedeputeerde Staten gevraagd via de Perspectiefnota 2017 een strategische verkenning uit te voeren naar het onderwerp Digitalisering. Het resultaat van deze verkenning is de Visie Digitalisering, die in het voorjaar wordt aangeboden aan PS.

Onze inzet rondom Digitalisering concentreert zich op drie externe speerpunten: Brabant Smart Regio, Ruim baan voor de dataeconomie, Heel Brabant Digitaal Verbonden en één interne: de provinciale organisatie 'fit for future' (zie [statenmededeling Digitalisering](#)).

I Brabant Smart Region

In Brabant willen we – als innovatieve kennisregio - voorop lopen met het inzetten van digitale technologieën om de samenleving van de toekomst te creëren. In onze regio komen de technologische kennis én de sociale daad- en draadkracht bijeen om deze complexe, meervoudige en onderling verweven vraagstukken voortvarend ter hand te nemen. Daarbij gaat het om meer dan alleen techniek: juist in Brabant zetten we in op het oplossen van maatschappelijke vraagstukken, op experimenteren en leren, en mag iedereen meedoen. De inzet van digitale technologieën ten behoeve van maatschappelijke vraagstukken kan een veelheid van provinciale thema's betreffen, uiteenlopend van veiligheid, sociale inclusie, waterbeheer, slimme mobiliteit, agrofood transitie, duurzaamheid tot slimme zorg. Met deze visie sluiten we vanuit een regionaal perspectief aan op de smart city ontwikkelingen waaraan landelijk, en bij diverse Brabantse steden, volop mee wordt gedaan. Een Brabantse Smart Region strategie kan de krachten bundelen van de Smart City-inzet van individuele steden en dorpen, en schaalvoordelen organiseren, bijvoorbeeld via BrabantStad. Het organiseren van kennisuitwisseling, samenwerking en schaalvoordelen rondom de inzet van (open) data en de toepassingen op het gebied van de internet of things helpt de Brabantse overheden en institutionele partners in de doorontwikkeling naar één overheid. Als provincie dragen we daarbij een buitengebied perspectief aan: wij hechten belang aan de verbinding tussen het stedelijk gebied en het landelijk gebied in Brabant en identificeren mogelijkheden tot samenwerking rondom 'buitengebied' vraagstukken als agrofood, toerisme, waterbeheer en digitale verbindingen. Hierbij gaan we het liefst integraal en gebiedsgericht te werk.

II Ruim baan voor de data economie

Dataficering is een mondiaal technologische trend die gaat over het verkrijgen van digitale data uit de omgeving, van mens en machine, en het vertalen van deze data in informatie en daarmee toegevoegde waarde. De economische impact van dataficatie is op Europees niveau becijferd: In 2015 werkten in Europa 6 miljoen mensen in data gedreven banen. Studies laten zien dat in 2020 dit aantal is toegenomen tot 10,43 miljoen data werkers, een stijging van ruim 14%. In de EU zijn er in 2016 255.000 data bedrijfjes – dit aantal zal toenemen tot 359.050, een stijging van 8,9%. In de zelfde tijdsperiode zal de waarde van de data economie stijgen van 300 miljard in 2016 naar 739 miljard in 2020, waarbij het aandeel in het bruto Europees product stijgt van 2% naar 4% in het totaal.

In de komende jaren wordt de samenwerking met de Jheronimus Academy of Data Science geïntensiveerd, onder andere via de oprichting van een JADS Associatie. Ook zet de provincie samen met onder andere EZK, TNO, Brainport Development en FME in op de oprichting van een Smart Data hub en een Smart Data Value Association. Gezien de vele initiatieven die ontstaan rondom de oprichting van data hubs, data coöperaties en data platformen gaan we nieuw beleid ontwikkelen over de provinciale rol hierbij, en de manieren waarop we startende data bedrijven het beste kunnen ondersteunen. Via een traject Data Competentie zoeken we uit hoe we MKB bedrijven beter kunnen ondersteunen bij de digitale transitie en hun data kennis en kunde.

III Heel Brabant digitaal verbonden

Digitale infrastructuren blijven van vitaal belang om in deze Brainport regio op digitaal vlak de koploperpositie vast te houden. De markt is aan zet, maar realiseert niet vanzelf de nieuwste typen verbindingen (zoals een 5G lab, Internet of Things verbindingen of glasvezel in stedelijke centra) zonder dat overheden hierbij een actief stimulerende rol vervullen. Ook worden openheid en privacy veiligheid niet bij alle type verbindingen in voldoende mate gegarandeerd. Om deze reden herijken wij komend jaar onze inzet in digitale infrastructuren.

De inzet van het Breedbandfonds Brabant willen we geschikt gaan maken voor inzet van digitalisering voor maatschappelijke opgaven, de provinciale inzet ten behoeve van de nieuwe data economie en onze gewijzigde inzet rondom digitale infrastructuur.

IV Fit for future

De digitalisering van de Brabantse samenleving vraagt ook om een verandering binnen onze provinciale organisatie en in de wijze waarop deze met de omgeving interacteert: sneller, digitaler en meer als een overheid samen met partners. Hierbij wordt gewerkt zowel vanuit kansen van nieuwe en technologische mogelijkheden, als vanuit toenemende wettelijke plichten. Binnen de bestuurlijke opdracht Digitalisering worden op dit vlak specifieke zaken onder de aandacht gebracht die onze interne organisatie "fit for future" moeten houden en waarvoor extra voorzieningen nodig zijn. Het gaat dan om informatieveiligheid, data privacy, data management, elektronische dienstverlening en de ontwikkeling van een nieuw werkplekconcept.

Ook wordt het informatiebeleid herijkt. Hieruit komen voorstellen voor activiteiten en projecten voort, die een impuls bieden voor de provinciale organisatie, een versnelling teweeg brengen of het gevolg zijn van recente of komende wetgeving. Denk hierbij aan kansen op het gebied van samenwerking met interne en externe partners of verbetering van benutting van data.